

ŠVIESA

SAUSIS-VASARIS-KOVAS, 1963

Turinys

Lietuvių Literatūros Draugijos nariams	2
K. Stanislovaitienė—visuomenininkė. K. Petrikienė	3
Lietuvių kalbos kilmė. Jan Otrębski	4
100-osioms Maironio metinėms. Dr. A. Petrika	7
Moterų kovos už lygias teises. Vincas	12
Poetas Leonas Skabeika. A. Liepsnonis.	16
Tave išgirsiu. Eilėraštis. Ramutė Skučaitė.	18
Bruožai iš Kubos istorijos. D. M. šolomskas	19
Senasis namas. Eilėraštis. A. Maldonis	22
Kruvinoji istorija jų pačių lūpomis . A. Bimba	23
Ošia gluosniai. Eilėraštis. Pranas Raščius	28
M. Matheson—narsioji darb. vadovė. Pregresas	29
Trys eilėraščiai. Antanas Miškinis	32
Pirčiupio baladė. Eil. Just. Marcinkevičius	32

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizaras, A. Bimba. Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 1

Sausis-vasaris-kovas (January-February-March), 1963

XXV

LIET. LITERATŪROS DRAUGIJOS NARIAMS

Paprastai pradžioje metų ALDLD (Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos) Centro Pildomasis Komitetas padaro peržvalgą praėjusiųjų metų ir svarsto programą būsiesiems metams. Duomenys rodo, jog mūsų Draugijai pernai vidutiniai gerai sekėsi. Paaugome narių skaičiumi. Tas visus džiugina. Rūpinkimės daugiau narių gauti ir šiais metais.

Centro Pildomasis Komitetas nutarė ir šiais metais leisti žurnalą "Šviesą", o kada šitie žodžiai pasieks skaitytojus, ALDLD nariai jau bus gavę knygą "Prelatas Olšauskis" už 1963 metus.

Ar galėsime ir šiais metais nariams duoti po dvi knygas, tai priklausys nuo finansinės padėties. Prie dabartinio visų reikmenų brangumo, už narines duokles tik už \$2 metams, knygų ir žurnalo išleidimas nebūtų galimas. Visa tai pernai buvo galima tikrai dėka gautų aukų. Aukojo kuopos ir, kiek stambiau, atskiri nariai. Prašom ir toliau piniginiai knygų leidimui Centro išdą paremti.

Už dviejų metų ALDLD minės 50 metų gyvavimo sukaktį. Jeigu žmonės linksmi atžymi išgyvenę 50 metų arba tiek pat pra-

leidę šeimyniniame gyvenime, tai ALDLD tikrai turės kuo pasirodyti. Svarbi sukaktis bus ne vien tik tai mūsų Draugijos nariams, o ir visam pažangiam judėjimui abelnai.

Kiek yra žinoma, ALDLD yra vienintelė organizacija, nuvairiusi tokį kultūrinį barą visuomeniniame gyvenime. Yra įstaigų, išleidusių daug knygų įvairiais klausimais, bet tai biznio pagrindu. Jubiliejiniais metais, be abejo, Draugija jau bus išleidus netoli 80 savo knygų. Imant domėn leidžiamą žurnalą, kolonijose surengtus šimtus ar tūkstančius visokių pramogų, bus apie ką pakalbėt. Svarbiausia, visa tai atlikta pastangomis darbščių-nuoširdžių žmonių be jokių asmeninių pretenzijų.

Centro Pildomasis Komitetas mano, kad tinkamiausias būdas jubiliejaus atžymėjimui bus išleisti knygą, nušviečiant Draugijos ir veiksmuose pasižymėjusiųjų asmenų atliktus darbus. Tai bus istorinis Draugijos apibūdinimas. Jau turime tokios knygos paruošimui ir autorių. Ją rašo mūsų įžymus visuomenininkas **Dr. Antanas Petrika**.

Dabar visiems ALDLD nariams teks padirbėti, kad jubiliejinė sukaktis visose kuopose liktų deramai atžymėta.

K. Stanislovaitienė -- veikėja, visuomenininkė

K. PETRIKIENĖ

1962 m. gruodžio 14 d. Waterbury mirė įžymioji visuomenininkė-dailininkė Kristina Stanislovaitienė. "Šviesos" žurnalo skaitytojams Stanislovaitienės vardas gerai žinomas; ji yra davus įdomiomis temomis straipsnių.

Žmogus, kurio gyvenimas išplaukia už asmeninių ir šeimos ribų, kuris, pamatęs gyvenime trūkumus-nedatekius, imasi analizuoti tų problemų priežastis, nejučiomis ištraukia į visuomeninį judėjimą, aukoja tam

savo laiką-energiją. Tokia asmenybė buvo Kristina Stanislovaitienė. Jos asmenybė buvo mums brangi.

Nors Kristina buvo baigusi aukštąjį mokslą ir buvo žymaus daktaro žmona, tačiau ji nebuvo ta moteris, kuri bendradarbiautų tikrai su sau lygiomis, nors dėl to jai nekartą tekdavo nugirsti asmeninių priekaištų. Moteriai paneigti išgyvenusias tradicijas, reikalingas stiprus charakteris ir plati pasaulėžvalga. Stanislovaitienė turėjo abudu. Ji paneigė išgyvenusius linkui moters antikinius papročius, savo energiją aukojo pažangiam judėjimui, gerai suprasdama, kaip, reakcijai siaučiant, jis visaip yra linksniuojamas.

Stanislovaitienė buvo gera kalbėtoja. Kuomet kūrėsi trečioji (Progresyvių) partija, ji Konektikotos valstijoje buvo tos partijos vicepirmininkė, sakė kalbas, aiškindama tos partijos programą žmonėms.

Kada mūsų Draugijai (ALDLD) reikėjo eiti į teismą, atmušti nepamatuotus valstybės prokuroro apkaltinimus, Stanislovaitienė buvo Draugijos pirmininkė. Nors labai nepatogiose sąlygose, dėlei tolimo kelio, ji nuo pareigų nepasitraukė, kartu su kitais rūpinosi išlaikyti Draugiją aktyviška. Jos buvimas pirmininke daug pasitarnavo. Gerai vartodama anglų kalbą, ji sugabėjo apginti Draugijos reikalą angliškoje spaudoje ir drąsiai gynė laisvės principą paki apkaltinimai likosi atšaukti.

Jeigu asmuo sukaupia energiją tikrai į vieną kurį tašką—meno, literatūros, vaidyboje ar kitur,—tuomet tokio asmens nuopelnus lengvai galima pasverti. Betgi asmuo, kuris plačiai veikia visuomeninėje dirvoje, kur aibės visokių reikalų susikaupia, daug energijos reik išieškoti, nuopelnus sunkiau įsivaizduoti. Vietos ir artimesnių apylinkių darbuotojai į Stanislovaitienę žiūrėjo kaip į autoritetinę visuomenininkę, su visokiais reikalais nuolatos ją "vargindavo". Kartą ji sakė: "Mano laikas niekuomet nėra mano, nežinau, kada vyras ar kas kitas kur pašauks".

Stanislovaitienė jau buvo gan aukštai pasisiekus tapybos mene. Tapybą ji ėmė studijuoti tikrai reikalo verčiama. Viename laiške ji man rašė: "Nuo įtempto darbo, namus ir vaikus prižiūrėdama ir tarnaudama amerikinei, lietuvių ir kitų tautų visuomenei, suardžiau sveikatą. Negaliu taip veikti. Reikėjo užsiėmimo, katras leistų ramiau, be nervų įtempimo darbuotis. Man neįmanoma rankas sudėjus sėdėti. Įsirašiau į Waterbury Art School. Pradėjau domėtis tapybos menu. Pasirodė turiu tam gabumų".

(Tąsa 6-ame pusl.)

Lietuvių kalbos kilmė

JAN OTRĘBSKI

Nėra, turbūt, tokios visuomenės, kuri nemąstytų apie savo praeitį. Juk tik praeities pažinimas leidžia visuomenei suprasti, kuo ji yra dabar ir kuo turi bei gali dar būti ateityje. Ryšium su tuo susidaro atitinkamos pažiūros į praeitį. Tos pažiūros, žinoma, nėra pastovios: visuomenės kultūrai vystantis, jos kinta, nes visuomenė vis daugiau turi duomenų apie savo praeitį. Čia kalbame apie tą, jei taip galima išsireikšti, iki-mokslinį laikotarpį, kada visuomenė savo pažiūras grindžia netiksliais, laikui bėgant deformuotais tradicijos duomenimis. Tinkamą praeities pažinimą duoda tik naujasis mokslas, paremtas sutvarkytu faktų pažinimu. Atkuriant tautos praeitį, ypatingai didelės reikšmės turi kalbinės srities duomenys. Kalba tai pats tikriausias ir patikimiausias kultūrinės praeities veidrodis. Kalboje, visų pirma žodyne, atsispindi tos visuomenės ryšiai su kitomis visuomenėmis. Ne iš kokių kitų šaltinių, bet kaip tik iš žodžių galime sužinoti, kuriuos kultūros lobius duotoji visuomenė paveldėjo iš savo pirmtakų, o kuriuos pasiskolino iš artimesnių bei tolesnių kaimynų. Apie žodžio kaip istorinio šaltinio vertę byloja žinomas lenkų mokslininko A. Bruecknerio pasakymas, kad žodis, nors jis tik tuščias garsas, tai vis dėlto savo patvarumu pralenkia bronzą ir granitą.

Klausimas apie praeitį

Po šių įžanginių pastabų sustosime prie senų iki-mokslinių pažiūrų į lietuvių kalbos kilmę, po to susipažinsime su naujovišku, jau moksliniu požiūriu į šį klausimą.

XVI amžiuje paplito Lietuvoje antikinės, ypač romėniškosios, kultūros pažinimas. Drauge su tuo paplito ir lotynų kalbos žinojimas. Šviesesnieji lietuviai negalėjo nepastebėti fakto, kad lietuvių kalboje yra daug žodžių, panašių į lotyniškus. Čia kelis jų paminėsime: dievas — deus, vyras — vir, ugnis — ignis, sėmenys — semen, dangtis — dens, senis — senex, tu — tu, esti — est, ėsti — edere, augti — augere, sėdėti — sedere. Dėl

šių ir kitų panašumų lietuviai ėmė manyti, jog jų kalba esanti lotynų kalbos atšaka. Neišvengiamai tuoj kilo platesnio masto klausimas: ar lietuvių tauta nėra kilus iš senovės romėnų? Į šį klausimą, kaip galima buvo tikėtis, atsakyta teigiamai todėl, kad tai pataikavo tautiniam išdidumui. Žinoma, reikėjo dar išaiškinti, kaip tai įvyko, kad kažkokia romėnų atlauža atsirado ant tolimo nuo Romos Baltijos kranto ir davė pradžią vėlesnei Lietuvai?

Istorija negalėjo nieko paaiškinti, nes nebuvo jokių patikimų duomenų paremti šiai tezei. Taigi istorijai atėjo čia pagalbon legenda. Palaipsniui, nežinia net iš kokių šaltinių, atsirado padavimas apie Lietuvos valdovų pradininką ir Lietuvos kūrėją Publijų Liboną, kuris vėliau tapo pavadintas Palemonu. Romos pilietinio karo metu tai buvęs Pompėjaus laivyno vadas, kuris I a. p.m.e. palikęs tėvynę ir išvykęs į šiaurę, žinoma, ne vienas, bet su žmona, vaikais ir pavaldiniais. Dar daugiau: su Publijum L. keliavo 500 Romos patricijų. Jie apiplaukė Europą ir išlipę į krantą toje vietoje, kur buvę 12 atšakų kažkokios didelės upės. Toliau kelionė vykusį Nemuno upe iki Dubyšos. Čia tapo įkurta pilis ant kalno, kurį supo miškas. Nei vieno iš legendoje minimų faktų negalima patvirtinti istoriniais duomenimis, netgi ir to, kad esąs ryšys tarp Romos vardo ir prūsų bei apskritai baltų šventovės Romuva. Ši legenda galiausiai krito, ypač kai ją sugriovė kritikiniai lenkų filologo Ant. Mierzwinskio (1829—1907) smūgiai ir ji neturi šiandien jokios, net ir literatūrinės vertės, nors ir suvaidino žymią rolę bundant ir formuojantis lietuvių patriotizmui.

Lietuvių kalbos kilmės svarstymai

Prieš naujoviškos kalbotyros atsiradimą pasirodė tik vienas veikalas, kuris svarsto lietuvių kalbos kilmę. Jį parašė Pranciškus Ksaveras Bogušas (1746—1820), o pasirodė 1810 m. pavadinimu — "O początkach

narodu į języka litewskiego rozprawa" (Traktatas apie lietuvių tautos ir kalbos pradžia). Tiesa, šiame veikalė ne tiek kalbama apie lietuvių kalbos kilmę, kiek apie jos originalumą bei turtingumą ir apie nuosmūkj autoriaus gyvenamame laikotarpyje. Lietuvos visuomenei šis veikalas turėjo panašios reikšmės, kaip anksčiau minėta legenda apie Publijų Liboną — Palemoną. Jis pažadino susidomėjimą lietuvių kalba ir net entuziazmą, taip kad autoriaus paskatini-mas rinkti žodžius, priešodžius bei senųjų laikų kultūrinės liekanas nebuvo bergždžias ir atnešė gražių vaisių.

Jau moksliskas tyrinėjimas

Pirmasis moksliskai lietuvių kalbą pradėjo tyrinėti vokiečių mokslininkas Franz Bopp, indoeuropiečių kalbų lyginamosios gramatikos kūrėjas, 1833 m. išleidęs veikalą "Sanskrito, senosios persų, graikų, lotynų, lietuvių, gotų ir vokiečių kalbų lyginamoji gramatika". Franz Bopp pripažino, kad visos šios kalbos išėjo iš vienos kalbos, kuri vėliau tapo pavadinta indoeuropiečių kalba. Šios kalbos tyrinėjimas vyksta nepaliaujamai, su mažesniu ar stipresniu intensyvumu, iki šios dienos ir lietuvių kalba pagal reikalą ir galimybę yra lyginama su kitomis indoeuropiečių grupės kalbomis.

Pirmas klausimas, kuris kyla lygiai tyrinėtojai kaip ir lietuvių kalbos mylėtojai, yra surištas su lietuvių kalbos artimumu kitoms indoeuropiečių kalboms. Šį klausimą galima ir privalu pastatyti sekančiai: kurioms kalboms lietuvių kalba yra gimininga? Šiandien jau niekas neturi abejonių, kad tai latvių, išmirus, bet artima kuršių, prūsų ir labai artima jotvingių kalba. Visas šias kalbas bendrai vadiname "baltų kalbomis", nes jomis kalba tautos gyvenančios Baltijos pietiniuose krantuose. Lietuvių kalba yra reprezentatyviausia iš visų baltų kalbų. Be to reikia pažymėti, jog baltų kalbos iš pirmo žvilgsnio atrodo artimiausios slavų kalboms. Ryšium su tuo kilo labai svarbus mokslinis klausimas: ar baltų ir slavų kalbos yra šakos to paties indoeuropiečių genealoginio medžio, ar gal greičiau tai tik dvi to medžio šakos ataugos? Taip kilo klausimas apie baltų — slavų bendrumą bei vie-

numą. Šio klausimo čia negalime gvildenti visu platumu, tuo labiau, kad tyrinėjimai šioje srityje vedami jau seniai, vis dar tebe-trunka, o daro tai mokslininkai įvairių tautų, jų tarpe ir lenkai. Kaip ten bebūtų, ikišioliniai tyrinėjimų rezultatai leidžia tvirtinti, kad baltų ir slavų kalbos yra taip artimos, kaip retai pasitaiko tarp dviejų kalbų indoeuropiečių šeimoje. Mėginsime parodyti bendrus žodyno kaitos (fleksijos) bruožus.

Didelis panašumas

Istoriškai imant linksniavimas yra toks pat. Pakaks čia atkreipti dėmesį į lietuviško žodžio kaitą "vilkas" ir lenkiškai "wilk". Asmenavime pasitaiko mažiau panašumų, bet ir čia turime daug sutapimų.

Lietuviškoji bendratis su galūne "ti": nešti, vesti ir pan. ir senaslaviškas "ti": vesti — yra tos pačios kilmės. Taigi, jei norime tinkamai suprasti slavų linksniavimą ir asmenavimą, turime nuolatos ir nedvejodami kreipti dėmesį į atitinkamus lietuviškus faktus — ir vice versa.

Baltų—slavų žodyne yra labai daug bendra. Pavyzdžiui išvardinsime kelis lietuvių ir lenkų kūno dalių pavadinimus: galva — glowa; akis — oko, oczy; ausis—ucho, uszy; nosis — nos; barzda — broda; gysla — žyla; kraujas — krew; plaučiai — pluca; širdis — serce; ranka — ręka; alkūnė — lo-kiec; pirštas — senas parst (naparstek); nagas — paznogiec. Pastebimi taip pat sutapimai veiksmazodžių srityje. Štai keli ypatingai ryškūs pavyzdžiai: ėsti — jesc; duoti — dac; nešti — niesc; vežti — viece.

Iki šiol buvo kalbama apie lietuvių kalbos kilmę bendrai, su literatūrine kalba ir dialektais. Lietuvių kalbos moksle iškilo svarbus klausimas, liečiąs literatūrinės ir tarminės kalbos santykį. Šiandien šis klausimas jau yra pagrindinai išspręstas. Pirmą, negu pasakysime, kaip tai tapo išspręsta, reikia priminti, kad literatūrinė kalba paprastai išsivysto iš kurios nors tarmės, tos būtent, kuria kalbama kultūriniu ir politiniu požiūriu pirmaujančioje šalies dalyje. Taigi, literatūrinė kalba būna paprastai patobulinta kurios nors tarmės forma (ir vice versa: tarmės nėra iškraipytomis, deformuotomis literatūrinės kalbos formomis). Re-

miantis tik ką padarytu metodologiniu tvirtinimu, lengvai ir neabejotinai nustatyta, kad lietuvių kalba išsivystė iš vienos Vakarų Aukštaitijos tarmės, tos būtent, kuria kadaise kalbėta Tilžės apylinkėse, Prūsų Lietuvoje. Lietuvių literatūrinę kalbą pagrindinai sutvarkė ir suformavo iš ten kilę kultūros veikėjai bei rašytojai, jų tarpe F. Kuršaitis. Šiandienę savo formą lietuvių literatūrinė kalba įgijo tik 19 ir 20 a. a. lūžyje, iš Marijampolės (šiandien Kapsuko) apylinkių aukštaitiškos tarmės, kame labai nusipelnė Jonas Jablonskis.

Tokia lietuvių literatūrinės kalbos kilmė paaiškina jos skirtumus, palyginus su Vilniaus krašto lietuvių kalba. Pasitenkinsime tik vienos grupės pavyzdžiais: antras — untras; penki — pinki; žąsis — žūsis; kęsti — kysti, ir t.t.

Didžiulė lietuvių kalbos svarba

Lietuvių literatūrinė kalba vis dar tebėra tobulėjimo stadijoje. Tai liečia beveik išimtinai žodyno sritį. Stengiamasi būtent sukurti savą, originalią terminologiją.

Indoeuropiečių kalboms pažinti arba mokslui apie indoeuropiečių kalbas, lietuvių kalba turi nepaprastai didelės svarbos. Lietuvių kalba išlaikė iki mūsų laikų savo senovinę formą, daug senesnę, pav. negu slavų kalbos, neišskiriant nė pačios senosios slavų kalbos (staroslowianski). Todėl, norėdami pažinti ankstesnes slavų kalbų formas, pav. lenkų naudojamės lietuvių kalbos pavyzdžiais. Taip galima nustatyti, jog šiandieniniai daiktvardžiai; **wilk**, **os**, **syn**, **macierz** ir k. turėjo šiame linksnyje (t.y. vienaskaitos vardininke) ilgesnes formas, panašiai kaip lietuviški žodžiai **vilkas**, **ašis**, **sūnus**, **moteris**. Kalbininkai, remdamiesi lietuvių kalbos duomenimis, bando rekonstruoti bendrą indoeuropiečių kalbą. Štai pavyzdys. Lietuvių žodis **dievas** aiškiau negu kuris kitas jam giminingas (sansk. deva-s, lot. deus) rodo, kad pirmykštis šio žodžio pavidas pirmajame skiemenyje turėjo dvibalsį **ei** kuris išliko prūsiškame **deivas** arba **deios**.

Baigdamas šį straipsnį norėčiau pažymėti, kad lenkų kalbininkai visuomet gyvai domėjosi lietuvių kalba ir ją tyrinėjo. Išvardysime kelis: Jan Hanusz, Jan Karłowicz,

Wiktor Porzezinski, Jan Rozwadowski, Jan Safarewicz, ypatingai gi nusipelnė Jan Baudouin de Courtenay (1845—1929). Jis ne tik tyrinėjo lietuvių kalbą, bet buvo lituanistinių studijų protektorium pačių lietuvių tarpe. Jo asmenyje turėjo savo globėją broliai Jonas ir Antanas Juškevičiai, ypač pastarasis, žymus tautosakos rinkėjas. Jis mokslino Kazį Būgą ir palengvino jam mokslinę karjerą, jis buvo didelis lietuvių poeto ir kalbininko vyskupo Antano Baranausko bičiulis, jis pagaliau labai veikliai kovojo prieš draudimą spausdinti lietuviškus tekstus lotyniškais raidėmis carinės Rusijos teritorijoje.

(Iš "Aušra", 1962 m., spalio)

K. STANISLOVAITIENĖ

(Taša nuo 3 pusl.)

Taip, gabumų būta stiprių. Po kelių metų liuoslaikio praktikos, Konektikotos valstijos menininkų mėgiamose parodose Stanislovaitienė išstatė po keletą savo kūrinių. Buvo surengus kelias savo kūrinių parodas.

Tapyboje Stanislovaitienė daugumoje vaizdavo gamtos peizažą, portretus, gėles, daržoves. Jos kūryba buvo švelni-raminanti, malonumą duodanti nevien tiktai pačiai kūrėjai, o ir žiūrovams.

Stanislovaičių namai tikra meno galerija. Prie kelių paveikslų prisegti požymiai — gautos premijos įvairiose meno parodose. Gautus už paveikslus pinigus velionė pasiskirdavo kokiam nors svarbiam tikslui.

Vieną gražią vasaros dieną mudviem besikalbant, Kristina pasakojo, kad jai niekuomet nesti peršilta. Kada būva dideli karščiai, ji jaučia tikrai silpnumą. "Be abejo, bus dėl to", sakė ji, "kad, kaip motina man pasakojo, kada dar jinai mane tebemaitino, pienas pasibaigė. Nupirkti nebuvo išteklaus. Reikėjo maitinti nebartintais barščiais ir bulviene."

Tokiose aplinkose pradėjęs jaunutis diegas stieptis, nekažin kokį patvarumą atėičiai tegalėjo susikaupti.

Stanislovaitienė pašventė daug energijos, kad visi kūdikiai augtų sotūs ir linksmi. Kurie su ja bendravo ar bent ją pažino, visuomet ją minės su didele pagarba.

100-osioms poeto Maironio metinēms

DR. A. PETRIKA

Praeitų metų pabaigoje sukako 100 metų nuo gimimo žymaus ir žinomo lietuvių poeto kun. **Jono Mačiulio**, pasirašinėjusio **Maironio** slapyvardžiu. J. Mačiulis buvo žemaitis, gimęs 1862 m. lapkričio 2 d. buvusiam Raseinių apsk., šiluvos parapijoje (dabar Tytuvėnų rajone). Jo tėvas buvo turtingas "karališkųjų" valstiečių ūkininkas, nuomojęs Pasandravio dvarą, kuriame gimė ir būsiamasis poetas. Namų aplinka buvo lietuviška, nors tėvai, bendraudami su vietos dvarininkais, mokėjo ir lenkiškai.

"Subajorintuose" dokumentuose Mačiulis buvo vadinamas Maciulevičium. Mat, tuo metu tik bajorai galėjo lankyti aukštąsias mokyklas.

Namie įgijęs pradinį mokslą, J. Mačiulis 1873 m. stojo į Kauno gimnaziją, kurioje susipažino su lenkų poetų raštais—A. Mickevičiaus, J. Kraševskio, J. Slovackio ir kitų. Baigęs gimnaziją, J. Mačiulis išvyko į Kijevo universitetą literatūros studijuoti. Ten jis susipažino su A. Puškino, M. Lermontovo ir kitų rusų bei ukrainiečių klasi-

kų-poetų kūryba. Tais metais rusų laikraštis "Novoje vremia" ("Naujasis laikas") išspausdino J. Mačiulio, prisidengusio Liaudies Mokytojo slapyvardžiu, straipsnį lietuvių kalbos teisių gynimo klausimu.

Po metų, Jonas Mačiulis Kijevo universitetą metė ir stojo į Kauno kunigų seminariją, kurioje lietuvių kalbą ir literatūrą tuo metu dėstė "Anykščių šilelio" autorius A. Baranauskas ir kalbininkas K. Jaunius. Neabejotinai A. Baranausko įtakos veikiamas, J. Mačiulis parašė pirmąją savo poemą "Lietuva", kuri liko nespausdinta.

J. Mačiulis kaip poetas pirmiausia pasirodė 1885 m. "Aušroje". Ten jis paskelbė, žvalionio slapyvardžiu, savo eilėraštį "Lietuvos vargas", kurį vėliau pavadino "Miškas ir lietuvis", o paskutinėje "Pavasario balsų" redakcijoje—"Miškas užia". Eilėraštyje reiškiamas autoriaus susižavėjimas romantiška Lietuvos senove.

Baigęs kunigų seminariją (1888 m.), J. Mačiulis stojo į Peterburgo (dabartinio Leningrado) dvasinę akademiją, kurioje mokėsi iki 1892 m. Šiuo laikotarpiu J. Mačiulis maža ką rašė. Po vienu eilėraščiu, "Ne taip senovės tėvai gyveno", pirmą kartą J. Mačiulis pasirašė **Maironio** vardu, kurio laikėsi iki savo amžiaus galo.

Grįžęs į Lietuvą (1892 m.), Maironis du metu profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje, o po to—dėstė Peterburgo dvasinėje akademijoje nuo 1894 iki 1909 m.

1895 m. pasirodė pirmas Maironio eilėraščių rinkinys "Pavasario balsai", kuriame buvo išspausdinta 45 kūriniai. Tais pačiais metais išėjo jo poema "Tarp skausmų į garbę", kurią jis pasirašė slapyvardžiu St. Garnys. Šį kūrinį jis 1896 m. pertaisė ir pavadino "Jaunoji Lietuva". Tais pačiais metais jis parašė libretą "Kame išganymas", 1904 m. lenkų kalba poemą "Z nad Biruty" ("Nuo Birutės kalno"), o 1909 m. poemą "Raseinių Magdė".

Visuomeniniais-politiniais darbais Mairo-

nis buvo artimas klerikalų srovei. Jo ideologija kaip kunigo virš konfesinių normų nepakilo, nors politikoje jis maža kur reiškęsi.

Nuo 1918 m. Maironis dirbo Kauno kunigų seminarijoje rektoriaus pareigose, o nuo 1922 m.—Kauno universitete dėstė literatūrą. Apie šį laiką jis ruošė naujus leidinius "Pavasario balsų", juos tobulino bei pertaisinėjo ir baigė savo poemą "Mūsų vargai". Jis taipgi sukūrė keletą baladžių, k. t. "Juratė ir Kastytis", "Čičinskas" ir kitas. Be to jis parašė (1922-1930 m.) tris eiliuotas dramas—"Kęstučio mirtis", "Vytautas pas kryžiuočius", "Vytautas karalius" ir libretą (1927 m.) "Nelaimingos Dangutės vestuvės". Buvo besiruošęs dar rašyti eiliuotą dramą "Barbora Radvilaitė", bet nesuspėjo. 1926 m. jis išleido naujai perredaguotą ir papildytą savo Lietuvos istoriją ("Lietuvos praeitis") ir konspektyvinio pobūdžio "Trumpą visuotinę literatūros istoriją". Gyveno daugiausia Kaune, kur jis turėjo ištaičius rūmus, kuriuos mirdamas paliko dvasinei seminarijai.

Maironis-Mačiulis mirė 1932 m. birželio 28 d.; palaidotas prie Kauno katedros sienos. Antkapyje yra jo paties pasirinktas įrašas iš poemos "Raseinių Magdė": "Kaip man gaila to balto senelio..."*)

Maironis buvo bene tik stambiausias ir pajėgingiausias XIX-jo amž. galo ir XX-jo amž. pradžios lietuvių poetas-lyrikas. Jį gerbė ir jo įtakoje rašė V. Mykolaitis-Putinas, Julius Janonis ir kiti vėliau iškilę poetai, kol jie išsidirbo savitą formą, stilių ir braižą. Jis buvo plataus ir gilaus išsilavi-

*) Kaip man gaila to balto senelio,
Kurs, užstojęs ant amžino kelio,
Jau nebekelsis ant balso varpų,
Ir ant kelių ainius pasodinęs,
Nebepasakos bočius atminęs,
Nepratars iš šaltųjų kapų!...
Kaip mylėjau tą baltą senelį,
Kurs dar būdavo mažą vaikelį
Pasišaukęs žiemos vakarais,
Man pradėdavo, kaip iš rankovės,
Berti pasakas amžių senovės,
Kai gyventa po ponais gerais, etc.

nimo literatūros žinovas, klasikas. Jo kecionės po Lietuvą ir svetimus kraštus atžymėtos gausa eilėraščių, primenančių jo lankytas vietas. Ypačiai jis mėgo Italiją ir Šveicariją.

Maironį kaip poetą gana vaizdžiai charakterizuoja pažangus Lietuvos rašytojas V. Gineitis "Lietuvių literatūros istorijos" II tome. Pysl. 240 skaitome:

"Maironis kaip poetas lyrikas tvirtai įėjo į lietuvių tautos kultūros lobyną. Savo geriausias visuomeninės tematikos eilėrašćiais jis žadino tėvynės meilę, kėlė nacionalinio išsivadavimo viltis, reiškė nepasitenkinimą carine priespuda. Kupini gilių pergyvenimų ir nuoširdaus lyrizmo yra Maironio eilėrašćiai ir asmeninė tematika. Maironis lyrikas pasiekė didelio meninio vaizdingumo. Jam būdinga stipri emocinė jėga, romantišnis veržlumas ir kartu klasikinis paprastumas bei aiškumas. Jo kūryba sudaro ištiesą tematikos, eilėdaros, poetinės išraiškos mokyklą, kuri turėjo didelį teigiamą poveikį lietuvių poezijos raidai. Tačiau Maironis buvo aukštas katalikų dvasininkas, savo ideologija glaudžiai susijęs su lietuvių buržuazija, todėl jo kūryboje žymu gilūs idėjiniai prieštaravimai. Visuomeninė padėtis, buržuazinė-klerikalinė ideologija ne vienu atveju kliudė Maironiui suvokti gyvenimo tiesą, ribojo jo didelį poetinį talentą, kūrybinius polėkius. Tatai ypač pasireiškė Maironio epiniuose ir draminiuose veikaluose, kuriuose buvo konkrečiau išreikštos poeto pažiūros visuomeniniais klausimais".

Maironio lyrika

Maironis buvo jautrios sielos žmogus, nesvetimas linksmam draugystei ir meilei. Yra žinoma net keletas moterų, su juo artimai draugavusių. Jis rašė ir dedikavo joms eiles, paslėpdamas jų vardus po inicialais arba apsieidamas ir visai be jų. Vienas gražiausių jo asmeninės lyrikos ir meilės pavyzdžių gali būti "Ant Drukšės ežero", kur poetas apdainuoja vieną meilės epizodą. Be kita ko ten parašyta:

Tekėjo mėnuo. Iš kalnų
Žiedai kvėpėjo jazminu,
Žavėdami jausmus;

Tarp žalio ežero bangų,
Toli nuo triukšmo, nuo vargų
Laivelis supa mus.

Man ranką padavei jautriai
Ir jauną širdį atidarei
Bendros žvaigždės vardu:

Dabar ar juokias ateitis,
Ar sopa, verkia mums širdis, —
Jaučiu ašai už du.

Tačiau poetas jaučia savo padėties ribotumą. Prisimena, kad pilnai džiaugtis meile jam neleidžia kunigo sutana ir celibatas. Kitame eilėraštyje, dedikuotame vienai J. St., Maironis reziuumuoja:

Širdis man verkia: tavo sielą
Suprasti vienas aš galiu;
Bet skirta eit man, mano miela,
Kitu gyvenimo keliu.

Čia išreikšta daug subtilaus jausmo ir neabejotina nusivylimo resignacija.

Eilėraštyje "Taip niekas tavęs nemylės" Maironis išlieja savo širdies skausmą švelniais, lyriniais motyvais:

Jau niekas tavęs taip giliai nemylės,
Kaip tavo nuliūdęs poetas!
Ar kas ir kančių tiek pakelti galės
Tiktai dėl tavęs, numylėta!

Kiek ašarų jam išriedėjo graudžių!
Kieksyk, kaip žvaigždė sidabrinė,
Per kiauras naktis nesumerkė akių,
Kai uždegei jauną krūtinę!

Daug žemės puikių ir gražių dukterų
Jo širdį pavergti norėjo:
Dėl dainų-žiedų, dėl eilių įkvėptų
Ir auksą, ir vardą žadėjo.

Poetas, savisaugos dėlei, savo nuoširdų jausmą pridengia "tėvynės meile", tačiau jis tuomi nieko neapgauna... Eilėraštyje "Ar aš kaltas" poetas pateikia visai racionalų pasiteisinimą:

Ar aš kaltas, kad mano širdis
Nenukalta iš šalto akmens?
Kad kiek sykių apgautos vilties
Neišsemsi, kaip marių vandens!
Rodos, širdžiai paskirta mylėti,
Tai kodėl gi jai tenka kentėti?

Maironis buvo taurus Lietuvos patriotas, savo tėvynę mylėjo visa širdimi. Carinės priespaudos metu jis kvietė užtraukti naują giesmę, kurią tik jaunimas tegali suprasti; jis sakė, jog aušra naujos gadynės jau teka:

Užtrauksim naują giesmę, broliai,
Kurią jaunimas tesupras!
Ne taip dainuosim, kaip lig šiolei:
Kitas mąstysime dūmas.

Drąsiai, aukštai
Pakils balsai:
Išauš kita gadynė!
Užgims darbai,
Prašvis laikai,
Pakils jauna tėvynė!

Nemaža kilnaus jausmo išreikšta ir kitame eilėraštyje ("Lietuva brangi"):

Graži tu, mano brangi tėvyne,
Šalie kur miega kapuos dydvyriai:
Graži tu savo dangaus mėlyne!
Brangi: tiek vargo, kančių prityrei...

Kaip linksma sodžiuos, kai vyturėlis
Jaukiai pragysta, aukštai iškilęs,
Ar saulė leidžias, ir vakarėlis
Ramumą neša, saldžiai nutilęs.

žiūrėdams "Nuo Birutės kalno" į Baltijos jūrą Maironis svajoja:

Įsisupus plačiai vakarų vilnimis,
Man krūtinę užliek savo šalta banga
Ar tą galią suteik, ko ta trokšta širdis,
Taip galingai išreikšt, kaip ir tu, Baltija!

Liūdna man! Gal ir tau? O kodėl,
nežinau;
Vien tik vėtrų prašau, kad užkauktų
smarkiai:

Užmiršimo ramaus ir tarp jų nematau,
Betgi trokštu sau marių prie šono arčiau.

Kaip jautriai išsireikšta, kaip stipriai pasakyta! Kad nelinksmas buvo poeto gyvenimas, matyti iš gana anksti išreikštos jo nuoskaudos ("Liūdesys", 1909 m.):

Ko ieškojo širdis, neatrado,
Nors betrokšti—vargiai dovanos!
Nepasotinęs amžino bado,
Jį tik pridengiau rūbais šalnos!

Pesimistines nuotaikas Maironis reiškia dar jautriau ir kitame savo eilėraštyje ("Išnyksiu, kaip dūmas"). Ten suvis nėra vilties pragiedrulių, tik mirtis ir kapai vaideinas:

Išnyksiu, kaip dūmas, neblaškomas vėjo,
Ir niekas manęs neminės!
Tiek tūkstančių amžiais gyveno, kentėjo,
O kas jų bent vardą atspės?

Užmirš mano giesmes! Poetai kiti
Ieškos įkvėpimo brangaus;
Ir jiems ta žvaigždė bus iš tolo skaisti,
Bet vėl, kaip mane, ji apgaus!

Ir kas ta garbė, giesmėmis apdainuota?
Šešėlis, kurs bėga greta!
Išnyko žmogus, ir svajota-sapnuota
Išblyško, kaip ryto aušra!

Pagrindiniai, Maironis buvo romantikas. Tačiau jis nevengė ir realistinių temų. Dainuodamas apie Lietuvos gamtos grožį, jis matė ir tamsiąją šalies gyvenimo pusę, žmonių rūpesčius bei vargus. Eilėraštyje "Mano gimtinė" jis dainuoja:

Ten kur Nemunas banguoja
Tarp kalnų lankų,
Broliai vargdieniai dejuoja
Nuo senų laikų.

Ten užaugau, iškentėjau
Aš kančias visas
Ir pamėgau, pamylėjau
Vargdienių dūmas.

Maironis rašė ir satyros, kurioje sumaniai pajuokė Lietuvos pseudopatriotus, besirūpinančius vien savo karjera, pilvo bei kišenės reikalais "dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto" užmiršusius seniau skelbtąjį idealizmą bei visuomenės reikalus. Eilėraštyje "Spjauk, drauguži, į viską" skaitome:

Metais iš grašių sermėgio nutukęs,
Vargšo drovėsies namų:
Pilvą išpūtęs, cigarą užrūkęs,
Juoksies iš savo sapnų.

Kitame eilėraštyje, "Vintas" (kortų lošimas) Maironis satyrizuoja lietuvių buržuazijos sumiesčionėjimą, jos beidėjinį tuštumą bei kyšiavimą-parsidavinėjimą:

Jei nori draugijoje nieku nebūti,
Mokykis išgarbinto vinto!
Tą vieną svarbiausią pašalinęs kliūtį,
Sau stosi ant kelio ištrinto...

Jei vintą mokėsi, tavęs neapleis,
Kaip mylimą svečią, pakviesti;
Su vyrais didžiais, generolais garsiais
Galėsi greta atsisėsti...

Šimtinę įbrukti—gal neatsargu:
Supyks!... Bet pralošt jam gali!
Ir reikalas tavo pralys, kaip ledu,
Ir pirštai nebus sutepti.

Jau matėme, kad Maironis, kaip kunigas, buvo artimas Lietuvos buržuazijai bei klerikalams. Jis džiaugėsi, kai 1918 m. tėvynėje įsitvirtino jo vienminčiai ir tikėjo, kad Lietuva bus demokratiška ir laisva. Tačiau neužilgo jam teko tuo nusivilti. Jis pamatė, jog valdžion pateko karjeristų šaika, kuri rūpinosi tik savo nauda, šalį valdė policinėmis priemonėmis, karo lauko teismais, kalyjimais, sušaudymais ir žiauriausia politine represija. Demokratija ir laisvė buvo paneigtos. Todėl, ilgiau neiškęsdamas, 1920 m. jis rašė:

Lietuva—didvyrių žemė...
Mūsų giedama seniai;
Bet iš tos didybės semia
Savo naudą tik velniai..

Bočių laurais pasipuošę,
Vien temokame svajot,
Ar didžius planus paruošę,
Sau rimtai ant jų miegot...

Ministerijų pritvėrę,
Joms nešykštine kasos
Ir iš jos, gerai išgėrę,
Siausti turime drąsos...

Automobiliais tik dunda
Su mergelėmis linksmi!...
Sąžinė tik tuomet bunda,
Kai už kyšius teisiami.

Po trijų metų (1923) Maironis savo draugų satyros botagu plakė dar skaudžiau. Tik tai nieko nepadėjo. Eilėraštyje "Kai kam" jis rašė:

Pilietis šiandieną pilvotas,

Uolus Lietuvos patriotas
Ne vienas kai kas...

Ir toliau:

Statykite, puoškite aukštus namus
Ir bonkas ant pokylių stalo!...
Kai kur kai kas
Priglaus gal; iš kurgi tasai įdomus
Biudžetas be saiko ir galo,
Nors vakar dar šliaužėte slenksčius
žemus?

Ar, trindami baltas rankas,
Nerausite už pašalinį
Tamsių įplaukėlių šaltinį
Ne vienas kai kas...

Baigdamas poetas jiems sušunka:

O, siurbėlės, niekšai, bastūnų gauja!
Diplomatų valizų vežikai!
Kai kur kai kas
Net pavarde apsišarvojęs nauja!
Be sąžinės kyšių lupikai!
Į kūną nuodais įsisiurbus gija!...
O, trinkite baltas rankas!
Gal titulus, garsą sau gausite,
Dėmės nuo kaktos nenuplausite
Ne vienas kai kas.

Šį Maironio eilėraštį Lietuvos klerikalų valdžia ilgai neleido spausdinti; cenzūra pavartojo savo visagalintį veto.

Nors Maironis ir buvo kunigas, bet jis matė ne vien tik altorių ir surambėjusią scholastiką. Jis nebijojo net naujosios gadyinės idealų, bi tik jie kilnūs, jų siekiai aukšti. Nors tos idėjos būtų ir "baisios"—jis sakė—jų, kaip upės bėgimo, nebesulaikysi:

Nebeužtvenksi upės bėgimo,
Norint sau eitų ji pamažu;
Nebesulaikysi naujo kilimo,
Nors jį pasveikint tau ir baisu.

Naujos idėjos—darbas ne vaiko;
Užtvenktos mėjo audrų žaibus!
Nesustabdysi bėgančio laiko:
Vaikas tik trukdo amžių darbus.

Deja, kaip daug konservatyvių politikų to nesupranta! Jie mano, jog kalinimais, kanikinimais ir žudymais jie sustabdys naujų idėjų srautą. Smetoninė diktatūra šiuo požiūriu buvo ypatingai akla!

Maironis buvo ne tik didelis lyrikas poetas, bet ir stambus dvasininkas. Jo ribotą pasaulėžiūrą dar labiau varžė konfesinės kunigo prievolės. Jo lyrikos kraitis nėra pergausius: viskas sutelpa viename "Pavasario balsų" tome, kuris buvo nuolat didinamas ir tobulinamas. Jam dar gyvam esant išėjo net aštuonios minėtojo kūrinio redakcijos. Visuomeninėm temom jis rašė ne daug. Pirmąjį pasaulinį karą ir vokiečių okupaciją jis išgyveno būdamas Lietuvoje, todėl gerai tai pažino. Po karo jis parašė kelis karo ir pokario klausimais eilėraščius. Viename jų ("Lietuva didžiojo karo metu") jis dejuoja:

Sunkūs be galo laikai
Lietuvą brangią suspaudė:
Žūsta vergijojei vaikai;
Daugel jų priešas iššaudė.

Antrojo pasaulinio karo metu lietuviškoji tarybinė divizija įsisavino kai kurias Maironio antikryžiuotines dainas ir jas dideliu pamėgimu dainavo. Pav. "Eina garsas Prūsų žemės: žirgą reik balnoti" ir kitas. Ypačiai lietuviško dalinio tarybiniai kariai, žygio metu, smarkiai traukė dainą "Kur lygūs laukai" ("Milžinų kapai"):

Nuo Prūsų šalies,
Kaip sparnai debesies,
Padangėmis raitosi dūmai;—
Tai gaisro ugnis
šviečia diena naktis:
Liepsnoja ir girios, ir rūmai...

Kryžiuočių seniai
Suvaidinti svečiai
Į vaišes per Lietuvą traukia;
Ištroškę garbės,
Kai aušra patekės,
Išvys, ko visai nebelaukia...

Sutrinko miškai,
Lyg perkūnas aukštai,
Ir štai netikėtai lietuviai,
Tarytum ugnis
Kad ant stogo užšvis
Apraitė kryžiuočius užgriuvę.

Nors Maironis, kaip kunigas, prieštarin-gai vertino daugelį visuomeninio gyvenimo

aprašų, bet tarybinė visuomenė ji ne ignoruoja; ji teigiamai vertina geriausiąją poeto palikimo dalį. Antrojo pasaulinio karo metu Maironio eilėraščiai buvo perspausdinėjami ir cituojami tarybiniuose rinkiniuose: "Gyvajai Lietuvai", "Amžinoji neapykanta", "Kovos dainos" ir kt. Kai kurie jo eilėraščiai buvo išversti ir įėjo į rusų literatūrą. Tuoj po karo Lietuvoje pasirodė "Pavasario balsų" leidimas (1947 m.). Iš-

jo dviejų tomų Maironio poezijos rinktinė, kurioje įdėta ir jo ilgesnės poemos: "Jau-noji Lietuva", "Juratė ir Kastytis" ir libretas "Nelaimingos Danguolės vestuvės".

Taigi T. Lietuvoje Maironis nėra užmirštas. Jo geresnieji kūriniai (be tikybinių ir bažnytinių) yra gerbiami ir gražiai vertinami. Maironis, kaip lyrikas, stipriai įaugo į lietuvių literatūrą ir niekas jo iš ten neišstums.

Moterų kovos už lygias teises

VINCAS

Moterų kova už lygias teises su vyru šeimoje, socialinėje veikloje, prieš įstatymus, yra taip sena, kaip civilizacija.

Religija, bažnyčia, visokios dogmos daugiausia prisidėjo prie moters nužeminimo ir pavergimo. Jau tas faktas, kad moteris dar ir šiandien negali būti kunigu ar rabinu, parodo, jog moteris tebelaikoma "žemesniu sutvėrimu".

Katalikų bažnyčios teoretikas, tėvas Katherinas, savo traktate pareiškia, kad "vyras yra šeimos galva". Visus ginčus tarpe vyro ir jo žmonos sprendžia vyras. Moteris privalo priimti vyro sprendimą **visuomet**.

Presbyterijonų bažnyčios nuostatai sako: "Moteris buvo sutverta vyrui, tai ji ir tapo pirmąja nuodėme". Vedybinių ceremonijų raštuose skaitome: "Dieviškai patvarkyta ir paskirta, kad moteris kaip moteris priklausys nuo vyro kaip vyro". Toliau: "Moterystė yra karūnuota garbė moteriai. Tuomi ji surišta visam gyvenimui. Savo vyrui ji privalo būti ištikima besąlyginiai. Vyrui nėra tokio kriminalinio nusidėjimo, kuris pateisintų jo žmonos pasišalinimą arba reikalavimą perskyrų (divorso)".

Iš mūsų senovės

O kolonistai, atvykdami iš Anglijos į Ameriką atsivežė taip vadinamą "Common Law". Tas anglų įstatymas su laiku tapo ir Amerikos moraliniu ir teisminiu įstatymu. Šis įstatymas galutinai pavergė Ame-

rikos moteris. Vedusi moteris neturėjo teisių laikyti, pirkti ar parduoti bent kokią nuosavybę. Namai, rakandai, net ir moters papuošalai, žibučiai priklauso jos vyrui. Moteris, vedusi ar nevedusi, neturėjo teisės į aukštesnį mokslą. Ji neturėjo teisės pasirašyti bent kokią sutartį ar kontraktą. Ji negalėjo dirbti valdžios raštinėse, negalėjo kalbėti viešuose susirinkimuose ar sakyti prakalbą. Vadinas, pusė šalies žmonių neturėjo pilietinių ir socialinių teisių.

Ne tik Amerikoj. Mes dar gerai pameiname, kai Vokietijoje įsigalėjo hitleriniai naciai, fašistai teoretikai irgi aiškino, kad moteris nėra lygi vyrui. Moteris skirta tik vyrui, tad negali užimti politines ar socialines pozicijas sykiu su vyru.

Ką rodo istorija apie moteris?

Šiandien jau nereikia įrodinėti, kad moterys sugebi taip pat, kaip ir vyrai, veikti ir dalyvauti sprendime socialinių ir politinių problemų. Vienok dirstelkim į istorijos lapus, kurie rodo, kad jau ir gilioje senovėje buvo moterų, kurios parodė pasauliui, kad moteris **nėra žemesnis sutvėrimas**.

Imkime kad ir pasakose, filmuose, veikaluose žinomą gražuolę moterį Kleopatrą. Kas ta Kleopatra? Apie šią moterį rašė Šekspyras, Bernardas Šovas ir kiti žymūs rašytojai. Kleopatra gyveno ir veikė 69—30 metais prieš krikščionybę. Kleopatra buvo Egipto karaliaus dukra; ji, po tėvo

mirčiai, 18 metų būdama, tapo karaliene. Bet kai gudrusis valdžios ministras, Pothinus, apgavingu būdu Kleopatrą išmetė iš karalienės sosto, ji nenutyla. Ji pasitraukia į Syriją, ten organizuoja ir vadovauja armiją, kad atsiimtų jai tėvo paliktą karalienės sostą. Nepaisant, kaip jos veikla buvo žalinga paprastai liaudžiai, vergams, bet savo sugebėjimais, dar visai jaunutė būdama, Kleopatra pralenkė patyrusius politikierius ir karininkus vyrus. Rašytojas Jacob Abbott Kleopatrą skiria prie **genijų**.

O Rusijos istorijoje dar 10-tame amžiuje randame karalienę Olgą. Olga valdė ir vadovavo Rusijai. Istorikai Olgą skaito gabilia ir talentinga. Kiek vėliau, Olga tapo iškelta į "šventųjų eiles". Ji aštuonioliktame amžiaus Rusijos carienė Katriona II-ji yra žinoma istorijoje kaip gabi valdovė. Katriona II-ji užkariavo Krymą, ji paėmė Lenkiją, Lietuvą, Azerbaidžianą ir kitus kraštus.

Vokietijos poetas Šileris (Schiller) parašė veikalą "Orleano Mergelė". Šio veikalo vertimą į lietuvių kalbą davė Dr. Vincas Kudirka. "Orleano Mergelės" herojum yra mergaitė Joana, gimusi iš valstiečių, kaip sakoma, piemenų šeimos. Veikalas pavaizduoja pradžią penkioliktame amžiaus, kuomet Francūziją baigė nukariauti Anglija.

Tuo laiku veikė inkvizicija, bažnyčia ir valstybė savo kritikus degino laužuose. O prietarai, "stebuklai", "raganos", "eretikai", pasikalbėjimai su "dievais" ir "angelais" buvo kasdieninis reikalas. Joana, būdama visokių "dievybių" ir prietarų įtakoje, įsitikino, kad ją dievas įgaliojo išvyti anglus iš Francūzijos. Ji kalbėjo: "Dar bus stebuklas—ir balandėlė veik išlėks balta, iš aukšto nusileis, kaip tas erelis, ant vanaugų, tėvynę draskančių... Nereik derybų! Nė pasidavimo!"

Ir taip Joanai pasiseka įtikinti valstybės vadovus ir karalių. Jai duodama valia padaryti "stebuklą". Joana ima ginklą, veda armiją karan prieš tautos priešus. Jai pasiseka, ji išveja anglus iš Francūzijos, nusipelno Francūzijos "motinos" vardą. Bet Orleano Mergelė tikėjo tiesioginiai dievus ir angelus be bažnyčios tarpininkavimo. Tas nepatiko bažnyčiai. Bažnyčia

paskelbia Joaną eretike ir 1431 metais bažnyčios teismas nuteisė Jonaną sudeginti ant laužo.

Moterų kovos pradžia

Kada ir kur moterų kova už lygias teises prasidėjo? Jos pradžia mes randame graikų istorijoje, prieš 2,373 metus. Graikų rašytojas Aristophenas parašė ir vaidino veikalą vardu "Lysistrata" 411 metais prieš mūsų erą (prieš krikščionybę). Veikalas "Lysistrata" parašytas moterų kovai prieš karą, už taiką ir moterų teises. Šiame veikalė Lysistrata, moteris, veikalo herojus, organizuoja moteris fizinei kovai prieš karius vyrus Atėnuose, kad baigti tuo laiku ėjusį Peloponesios karą.

Lysistrata pasirodo scenoje. Ateina ir jos draugė Kalonika. Jų dialogas štai ką kalba:

"Kalonika: Ko taip susirūpinusi? Ar kas negero yra?

Lysistrata: Mano širdis karsta, mano kraujas verda, kai aš matau, kad ir mūs vyrai mano, jog moterys yra kvailos, neat-sakomingos."

Lysistrata organizuoja moteris kovai už taiką, prieš karą. Moterys, Lysistratos suagituotos, nugali karius vyrus, jos paima Akropolį. Paskiau Lysistrata siunčia moterį į Spartą sukelti moterų sukilimą. Rodos, kad čia nieko naujo, tokios kalbos dažnai girdimos, bet jų svarba yra tame, kad tie žodžiai rašyti daugiau kai prieš 2,000 metų.

O dialoge su Atėnų miesto magistru Lysistrata kelia moterų teisių klausimą:

"Probulus (magistras): Atsakyk, kas jums įsakė užgrobti Akropolį ir uždaryti vartus?

Lysistrata: Kad paimti išdą ir neleisti jums jį naudoti ruošimui karo ir dengimui jūsų nenaudingų darbų.

Probulus: Kas įdėjo tau į galvą kištis į karo, taikos ir valstybės reikalus?

Lysistrata: Dabar paklausk! Per daug metų mes tyliai pasidavėm kiekvienai jūsų karo ir taikos politikai. Bet viską, ką jūs padarėte ar palikote nebaigę, mes atidžiai sekėme. Namuose mūs vyrai sakė: "Boba, prilaikyk liežuvį, čia ne tavo reikalas."

Graikų rašytojas Aristophenas Lysistra-

tos lūpomis kritikuoja anų laikų karo ruošėjus, jų politiką, jis kelia kovą už moterų teises. Žinoma, "Lysistratoje" moterys dar nekovoja prieš karą taip, kaip kad šiandien jos kovojo, bet jų kova prieš karą ir šiandien gyva. Lysistrata organizavo ir meilės streiką prieš vyrus, kad juos sulaikytų nuo karo.

Moterų sufragisčių judėjimas

Amerikos moterų sufragisčių judėjimas neprasidėjo vien tik už balsavimo teises. To judėjimo šaknis galima rasti Amerikos revoliucinėse kovose prieš Angliją, už nepriklausomybę, už vergijos panaikinimą. Margaret Fuller spaudoj kritikavo moterų pavergimą, Elizabeth Ellet plačiai rašė apie moterų veiklą Amerikos revoliucijoj. Dar 1827 metais Sarah J. Hale redaguoja moterims skirtą žurnalą "Ladies Magazine", Bostone. Moterų švietimui dirba Emma Willard, Mary Lyon ir kitos. Kiek vėliau, Sarah Bagley organizuoja Moterų Susivienijimą kovai už darbo valandų trumpinimą, nes tuo laiku kilo industrija ir augo moterų išnaudojimas. O Filadelfijoj įvykęs moterų suvažiavimas 1833 metais priima rezoliuciją, raginančią moteris neit į tas bažnyčias, kurios remia vergijos palaikymą.

1837 metais moterys jau sušaukia suvažiavimą New Yorke kovai prieš vergiją. Jame dalyvauja 71 delegatė. Tris metus vėliau (1840 metais) Anglijoj įvyksta konferencija taip pat aptarimui vergijos panaikinimo klausimo, amerikietės moterys siunčia į Londoną 8 delegates. Bet į Londono konferenciją, kurią organizavo ir dalyvavo tik vyrai, Amerikos delegačių neįsileido, sakydami, kad moterys netinka, negali svarstyti tokius klausimus, kaip vergijos panaikinimas.

Žinoma, tas dar labiau paakstino moteris veikti. Jos pradėjo eiti į mitingus, išstoti ant platformų, rašyti į spaudą, nepaisydamos, kad dažnai jas pajuokdavo, jų raštų netalpindavo. Pavyzdžiui, Julė Howena parašo poemą ir siunčia "Atlantic" žurnalui. To žurnalo redaktorius poemos netalpino tik todėl, kad jos autorius buvo moteris.

1848 metais, vadovaujant Lukretai Mott, Marthai Wright, Elzbietai Stanton, Mary McClinton ir kitoms, įvyko Amerikos moterų teisėms ginti pirmas suvažiavimas Seneca Falls mieste, N. Y. valstijoje. Šiame suvažiavime Amerikos moterys priėmė savo garsiąją "Nepriklausomybės deklaraciją".

Suvažiavimo pareiškime moterys reikalavo lygių teisių mokyklose, profesijose, prekyboje, politikoje, valdžioje, vedybose ir t.t. Vienok moterų kova už lygias teises ėjo lėtai ir sunkiai. Jas slopino ne tik senos tvarkos palaikytojai, bet, dar labiau, bažnyčia, kunigai. Nebe reikalo moterų judėjimo vadovė Mrs. Stanton sakė: "Nėra kito taip svarbaus klausimo, kaip moterų atsipalaidavimas nuo praeities senų politinių ir religinių dogmų".

Tik antroje 19-to amžiaus pusėje moterys pradėjo atgauti kai kurias socialines ir profesines teises. O lygias pilietines teises ir balsavimo teises moterys Amerikoj gavo tik 1920 metais.

Kovo 8-ta—naujas lapas moterų judėjimo istorijoje

1910 metais jau buvo veiklus socialistų judėjimas. Tais metais kovo mėnesį įvyko Antrasis Moterų Socialisčių suvažiavimas Kopenhagene, Danijoje. Tame suvažiavime, Klarai Zetkinai pasiūlius, nutarta, kad kovo 8-ta diena būtų paskirta kaipo tarptautinė moterų diena kovai už jų politines ir ekonomines lygias teises, kad kiekvienoje šalyje kovo 8-tą moterys ruošytų mitingus, eisenas, keltų reikalavimus lygių teisių ir kovotų už gerinimą visų darbo žmonių būklės.

Kovo 8-ta reiškia naują vagą moterų judėjimo. Kovo 8-tos judėjimas jau priklausė 20-tam amžiui. Kuomet revoliucijos, pilietinio karo laikais moterų judėjimas reikalavo socialinių lygių teisių su vyrais esamos valstybinės santvarkos rėmuose, tai dažnai tas judėjimas pasireiškėdavo prieš vyrus, jų dogmatinius įsitikinimus. Gi kovo 8-tos judėjimas jau reikalauja pakeitimo socialinės santvarkos. Čia ateina politiniai ir ekonominiai susipratę moteris.

Politinės ir socialinės laisvės, žinoma, dar nepadaro moterį pilnai laisvą. Kad mote-

ris taptų pilnai laisva, reikia pakeisti ekonominę ir politinę santvarką. Todėl kovo 8-tos moterų judėjimas nėra judėjimas prieš vyrus, kaip kad jis buvo pirmiau. Šis moterų judėjimas jau yra susijęs su bendru moterų ir vyrų judėjimu už geresnę ir žmoniškesnę santvarką.

Kovo 8-tos judėjimas yra tarptautinis moterų judėjimas. Kiekviena šalis išauklėja sūnų ir dukterų kovotojų už darbo liaudies gerovę. Žinoma, kovo 8-tos judėjimo iniciatorių jau veik neliko gyvųjų tarpe. Jų vietas užima naujos kovotojos. Iš pirmesniųjų kovotojų moterų, kurios labai daug pagarbos nusipelnė tarptautiniame darbininkų judėjime, suminėsime tik keletą. Amerikoje pirmose judėjimo eilėse stovėjo Ella Bloor, Anna L. Strong, Elizabeth Flynn. Ispanijoje iškilo ir kovojo Dolores Ibaruri, La Pasionara ir daug kitų. Vokietijoje veikė, rašė, kalbėjo Rožė Luksemburg ir Klara Zetkina. Rusijos revoliucijos istorija gerai žino Nadeždą Krupskąją ir šimtus kitų.

Lietuvių tautos moterys

Lietuvių tautos moterys nesilieka nuo kitų tautų moterų. Jos ateina kiek vėliau, negu vyrai. Jos ateina į kovas, į literatūrą, meną ir politiką. 1863 metų Lietuvos valstiečių sukilime jau randame vadovę, kovotoją Emiliją Pliataraitę. O pabaigoje 19-to ir pradžioje 20-to amžių, Lietuvoje iškyla eilė lietuvių rašytojų. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861—1943) rašo publicistikos straipsnius to laiko "Varpe" ir kituose laikraščiuose. Bitė kritikuoja to laiko socialines neteisybes. O Julija Benisevičiūtė-Žemaitė (1845—1926) taip pat publicistė ir beletristė. Žemaitės veikalai "Piršlybos", "Marti" ir jos apsakymėliai gerai žinomi ir mums amerikiečiams. Sofija ir Marija Ivanauskaitės abidvi rašė Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu. Kaip Sofija (1867—1926), taip ir Marija (gimė 1872) rašė apsakas, keliančias to laiko netikusias socialines neteisybes. Marija Pečkauškaitė-Šatrijos Ragana (1878—1930) savo kūrinuose "Viktutė", "Vincas Stonis" ir kituose veikaluose kelia lietuvių tautos at-

budimą. Pečkauškaitė pašiepia nusigyvenusius bajorus, kelia liaudies švietimo klausimą, smerkia neteisybę. Studijuoja žymiausias Europos kalbas, išmoksta rusų, prancūzų ir vokiečių kalbas.

Dėka pirmųjų Lietuvos rašytojų, švietėjų, 1908 metais įvyksta Lietuvos moterų suvažiavimas Kaune. Į Kauno suvažiavimą susirinko kaimietės ir inteligentės. Kauno suvažiavime moterys reikalavo lygių teisių į mokslą, jos skundėsi savo vargais, vyrų žiaurumu ir girtavimu. Žinoma, Kauno suvažiavimas dar nereikalavo socialinių ir ekonominių santvarkos permainų 1908 metais. Bet tas moterų judėjimas prisidėjo prie naujos moterų kartos išauklėjimo.

Kalbant apie naująją Lietuvos moterų kartą, mes jau kalbome apie tas moteris, kurios eina "Motinos" Bloor, Rožės Luksemburg, Zetkinos ir kitų tokių pėdomis. Lietuvių tautoje tokiomis moterimis yra kovotojos, kaip Melnikaitė, žuvusi kovoje prieš vokiškus fašistus. Čia yra kovotojos poetės Salomėja Nėris, Valerija Valsiūnienė, Ieva Matulaitytė ir šimtai kitų rašytojų ir darbuotojų įvairiose profesijose.

Vienok reikia pabrėžti, kad kovo 8-tos darbai dar nebaigti. Šiandien labiau, negu kada pirmiau visai žmonijai grėsia atominio karo pavojus. Nepaisant kokioje ekonominėje ar politinėje pozicijoje kas gyvena, karo pavojus grėsia visiems. Kovo aštuntos obalsiai, skelbti prieš 70 metų,— apšvieta, laisvė, lygybė tebėra dienos klausimai. O pirmiausia ir stipriausiai turime pabrėžti: **Prieš karo ruošėjus, už taiką.**

DAINA

Dainuok, bičiuli, kad visoj planetoj
Šimtai kelių skambėtų tarsi stygos,
Kad upėm, ežerais daina almėtų,
Po kojomis kalbėtų stepės lygios,

Kad, mūsų rankų užgauti, sugaustų
Didingi milžinų kalnų klavišai
Ir kad pasaulis šitą dainą jaustų,—
Ir džiaugsmo sklidiną, ir pilną ryžto.

Monika Mačkinytė

Poetas Leonas Skabeika

A. LIEPSNONIS

Lietuvių literatūrinis mokslas išryškino tą rašytojų vaidmenį, kurių vardai reakcijos sąlygomis buvo nutylimi. Dabar ligi skaitytojo nuaidėjo Regračio, Dabulevičiaus ir kitų eilėraščių posmai. Tai rašytojai, kurie dažniausiai spausdinosi Amerikos pažangioje spaudoje arba pogrindžio spaudoje. Šių rašytojų raštų išleidimu itin pasižymėjo profesorius Pranskus. O kai kurių dar reikia literatūrinį palikimą surinkti ir teisingai įvertinti. Bet sunku suspėti.

Vertas dėmesio poeto Leono Skabeikos literatūrinis palikimas. Tai labai ryškaus talento poetas. Jis daugiausia spausdinosi 1925-1929 metais. Poeto likimas gan tragiškas: devynerius metus sirgo džiova, 32 metų mirė. Savo pažiūromis jis buvo svetimas klerikalizmui ir fašizmui. Bet visgi literatūroje jis žingsniavo ne savo tiltu, svetimu tiltu: kurį laiką poetas žavėjosi simbolizmu. O tai reakcinė literatūrinė srovė. Tiesa, ir simboliškuose eilėraščiuose jis mėgino šlovinti darbo žmogų. Bet tas žmogus laukė aiškaus-audringo žodžio, o Skabeika savo žodį, sakinį, eilėraščių įvilko į simbolikos-miglos rūbus.

1932-1935 m. Skabeika retai spausdinosi arba visiškai nesispausdino. Bet pagaliau jis senąjį savo tiltą sukapojo ir pradėjo tiesi naują tiltą — realistinės, ryškiai pažangios poezijos tiltą. Tai liudijo 1931 m. "Kultūroje" atspausdintas Skabeikos eilėraščių "Žodis dėl literatūriškos akcijos." Jame poetas įžiebė tokią kibirkštį, kuri švietė darbo žmogui:

"Gyvenimas—didelė akcija.

Gyvenimo

Jaučiam

Toną.

Kas mėgstat visokią reakciją,—

Prašom palikti garnizoną!"

Pagaliau Skabeika susižavėjo Markso mokslu, Tarybų Sąjunga. Deja, kai jo protas buvo kupinas šviesiausių spindulių, kai

jau širdyje išaušo kovingos poezijos aušra,— džiova nutraukė gyvenimą, džiova į šipulius sudaužė jo mūzą. Bet jis mirė protestuodamas senam pasauliui. Tai byloja prieš pat mirtį parašytas laiškas-testamentas draugams. Tuo testamentu, be kitko, įspėjo kunigus: nesiartinkit prie mano karsto, miriau tvirtu ateistu, gerbdamas savo įsitikinimus. Poetas Skabeika tame testamente 1936 m. sausio mėnesį rašė: "Mieli tėvai, broliai, giminės ir draugai! Gal jums neįprasta. Gal net labai keista, kai numirėlis jau atšalusiomis lūpomis šiandien kalba į jus. Kalba jis, norėdamas tarti tiesų ir atvirą paskutinį savo žodį..."

Visi, kurių dvasios ramybę drumsčia atviras tiesos žodis, ir kurių mieganti sąmonė ir prietaringas protas negali pakęsti viešai skelbiamos tiesos, visi tie—nelaimingieji—tegul šią valandą bus kurti ir nebyliai!..

Ar jūs galvojate ir podraug nesipiktinote matydami, kaip daugelis garbingų žmonių... patys būdami giliai netikintys, pagaliau, mirties patale, dėl gėstančios sąmonės, silpstančio proto bei silpstančios valios, lengvai patenka žemųjų, nuo kūdikystės įskiepytų, instinktų įtakon ir lengvabūdiškai leidžia save bažnyčiai pasisavinti...

O, taip! Daugelis tai pastebėjo ir daugelis tuo pasipiktino. Tačiau nedaugelis sugebėjo tinkamai įvertinti šitokį oficialiųjų religijos atstovų pasityčiojimą iš tikrųjų žmogaus įsitikinimų, iš žmogaus sąžinės...

Daugeliui iš jūsų nuo kūdikystės dienų buvo skiepijamas į dar nekritiškas smegenis amžinojo gyvenimo po mirties supratimas. Mokyklose tam tikri oficialūs religijos atstovai svaigino nubundantį protą pasakomis apie visagalį, gerą, visiems vienodai teisingą, gailęstingą, visur esantį ir viską matantį, bet visiškai suasmenintą dievą, nemirštamą sielą, pragarą, skaistyklą...

O tokia religiška moralė yra ne daugiau ir ne mažiau, kaip turgavietės moralė. Ir

patsai religiškas gyvenimas—perdēm egoistiškas gyvenimas...

Argi visas jūsų tikėjimas nėra tik didelė iliuzija, kilusi iš stipriausių žmonijos troškimų bei pageidavimų? O, taip! Tūkstantį kartų taip!..

Tenekyla šiandien jums abejonių! Aš visa savo sąmonės galia buvau įsitikinęs dangum, o bažnyčios skelbiamų neva tiesų klaidingumu ir tas įsitikinimas manęs neapleido tol, kol manęs neapleido blaivi sąmonė ir sveikas protas...

Maža dar to, kad "amžinos laimės" po mirties mokslas yra liaudies opiumas, kaip yra pasakęs mokslinio socializmo kūrėjas K. Marksas, — jis yra ir labai žemas, grynai egoistiškas, turgavietės morale paremtas laimės supratimas...

Tačiau aš netikiu, kaip manė ir tebmano daugelis liberalinės buržuazijos atstovų, jog būsimų kartų laimės laidas būtų vien kova su religiniais prietarais, kova dėl dvasinio žmogaus išsilaisvinimo. Kol pasiliks nepakeisti iš pamatų gamybiniai santykiai, kol iš pagrindų nebus sugriauta išnaudojimu paremta kapitalistinė santvarka, tol žmonija nesugebės išsilaisvinti ir dvasiškai, nes dvasinis žmogaus gyvenimas pareina nuo ekonominio gyvenimo kitėjimų, arba, kaip teisingai sakė K. Marksas, ekonominis gyvenimas apsprendžia dvasinį gyvenimą. Todėl kovoti dėl laisvo žmogaus laisvoj visuomenėj reiškia kovoti dėl socialistinės visuomenės santvarkos.

Brangūs draugai! Mirštu be baimės dėl būsimo gyvenimo fikcijos, tačiau su neišpasakytu ilgesiu šio, tikrojo, kovos už visuotinę laimę gyvenimo, kurį, deja, per vėlai supratau ir tinkamai įvertinau, per ilgai beklajodamas įvairiais kapitalistinio individualinio bei liberalizmo klystkeliais. Šiandien, kada sąmonė susiorganizavo naujoms pastangoms ir siekimai įsikūnijo pačiame, visuotiniame socialistinėje visuomenės ideale, liga jau baigia ardyti organizmą ir kas valandą vis labiau artina jį prie mirties.

Tad ką savo mirties akivaizdoje turiu aš dar pareikšti! Jums, milijonai visame pasaulyje kovojančių, vienintelių tikrųjų ateities draugų, priklausau paskutinis mano atsi-

dusimas, paskutinė mano meilė ir paskutinė mano viltis...

Lenkiu galvą didžiajam Socializmo idealui!

Jums, praeities mano draugai, priklausau miręs mano tikėjimas į jūsų siaurą nacionalinį išganymą Visu griežtumu nusigręžiu nuo jo!

Su visais jumis atsisveikinu amžinai, tikėdamas, jog kiekvienas padorus žmogus, kurio širdyje dega šviesios ateities meilė ir ilgesys, prisidės prie įkūrimo žemėje socialistinio pasaulio, kurio tikėjimą ir meilę nusinešu į kapą.

Tegyvuoją gyvenimo pažangą!

Tegyvuoją socialistinio pasaulio meilę ir tiesą! Tegyvuoją žmonijos laimę! **Leonas Skabeika.**"

Čia ištrauka. Taigi, poetas Skabeika su užsidegimu gynė savo ateistines pažiūras. Šis dokumentas liudija poeto principingumą, liudija, kad poetui be galo buvo gaila, kad mirtis neleido jam prisidėti prie iškovojo naujo pasaulio. Džiugu, kad poetas religiją susiejo su socialiniu klausimu. Poetas testamente pažymi, kad jis tiki Marksu, socializmo pergale.

Šis testamentas liudija, kad su Skabeika užgėso skaisčius protas, ranka, kuri būtų parašiusi tiek puikių eilėraščių Lietuvai, laisvei, darbo žmogui!

Šį "Testamentą" A. Venclova atspausdino savo redaguojamame almanache "Prošvais-tės" trečioje knygoje 1939 m. Skabeika domėjosi laikraščiu "Izvestija." Nežinau, ar pasisekė jam gauti. Jam be galo sunku buvo pamatyti žiburį - m a r k s i z m ą, nes trūko revoliucinių knygų ir gyveno užkampyje. Gyveno savo tėviškėje—žiogaičių kaime—Kaune gyventi neturėjo pinigų. Manau, jei tuomet, kai Skabeika susižavėjo dialektiniu materializmu, būtų jam pasisekę susitikti su pogrindininkais, galėjęs gauti revoliucinės literatūros, jis būtų savo ranką, iškamuotą džiovos, ištiesęs barikadoms, kovotojams.

Būdinga, kad Skabeika domėjosi Amerikos pažangiųjų lietuvių veikla. Kai ką Amerikoje atspausdino. Deja, jis nežinojo, kaip susirišti su "Laisve" ir "Vilnimi."

1933 metais lapkričio mėnesį Skabeika savo geram bičiuliui A. Venclovai rašė: "Pastaraisiais vieneriais metais daug galvojau, daug mąščiau. Prisipažinsiu tau atvirai, Antanai, mano pažiūros į gyvenimą labai pasikeitė. Jeigu šiandien mane aplinkybės pastatytų į tą laiką, kai jūs leidote "Trečiąjį frontą,"—be abejonės, būčiau su jumis. Dabar gi, nežiūrint į teoretinį bei ideologinį gairių perstatymą,—dėl prakeiktųjų gyvenimo aplinkybių, negaliu būti tuo, kuo širdyje noriu būti. Ir esu niekam nenaudingas, kaip stuobris pakelėje."

Skabeika gimė 1904 metais, žiogaičių kaime, Vieksnių valsčiuje, Mažeikių rajone. 1925 metais (per trumpą laiką) baigė gimnaziją. Būdinga, būdamas dvidešimties metų amžiaus ir kai jau spausdino simboliškus eilėraščius, savo laiške sugebėjo iškelti darbo žmonių vaikų-moksleivių sunkią dalią:

"Daugelis turi gyventi butuose, kurie neatitinka higienos reikalavimams. Daugelis turi dirbti, dargi ir naktimis, pasitenkindami menkučiu poilsiu, kad uždirbtų sau skaitiką vieną kitą—mokslo tęsimui. Ir, žinoma, viso to pasekmė—džiova... Man, kaip šiokiam tokiam plunksnos darbininkui, labai patogios sąlygos būti paliestam Biliūno ir kitų likimu." Nuo 1925 m. rudens jis mokėsi universitete—studijavo literatūrą. Mirė 1936 metų sausio 22 d. Skabeikos garbei tuomet pažangieji rašytojai Kaune suruošė literatūrinį vakarą. Jis sutraukė daug lankytojų. Vakare savo kūrinius skaitė Venclova, S. Nėris, Cvirka, Korsakas ir kiti. Jame buvo perskaitytas ir poeto Skabeikos testamentas. Tas vakaras virto antifašistine ryškia demonstracija. Itin didelį įspūdį vakaro dalyviams padarė Skabeikos testamentas žodžiai.

Skabeika—didelio talento poetas. Kaip natūraliai jam liejosi eilėraščių posmai! Kokie ryškūs vaizdai! 1930 m. iš Zarasų Kauran, į Vytauto prospektą, parašiau Skabeikai laišką. Jam rašiau: domiuos literatūra, pats po truputį rašinėju. Skabeika atsakė trumpu, nuoširdžiu laišku. Prisimenu: plonos, kaip geros verpėjos siūlai, raidės. Taip pat jis prisiuntė man savo knygelę "Po juodojo angelo sparnais." Ant jos užrašė nuo-

širdų autografą. Deja, kai mane izoliavo, visa tai dingo. 1940 metų vasarą apie Skabeiką atspausdinau nuoširdų straipsnį. 1941 metais leidykla, kuriai vadovavo Korsakas, ruošėsi išleisti Skabeikos raštų rinkinį. Deja, karas sutrukdė. Kai kurie rankraščiai dingo. Matyt, visa eilė nespausdintų kūrinių dingo. Gaila, kad prapuolė kovingesni eilėraščiai. O dabar Literatūros institutas Vilniuje jo raštus iš naujo renka.

Venclova atspausdino apie Skabeiką labai nuoširdžius atsiminimus ir keletą straipsnių. Venclova labai aukštai vertina Skabeikos talentą. Apie jį nuoširdžiai rašė ir J. Butėnas.

Jeigu būtų Skabeika sulaukęs naujo gyvenimo, jis su patosu savo žavesį tuo gyvenimu būtų įaudęs į savo poezijos posmus. Skurdas, džiova užkasė Skabeikos talentą. Bet tas talentas, kaip naktį žiburys, ir užkastas žiba. Literatūriniai mokslininkai renka jo raštus—išleis knygą. Be abejonės, jis bus palankiai atžymėtas sekančiuose "Lietuvių literatūros istorijos" tomuose, kuriuos redaguoja Korsakas. Lietuvių literatūra objektyviai vertina rašytojų literatūrinį palikimą. Juo labiau ji vertina Skabeikos palikimą, kuris paskutinį savo gyvenimo žingsnį susiejo su socializmu.

TAVE IŠGIRSIU

Man svetimam mieste širdis pravirko —
Tarp daug gyvenimų pasijutau viena...
Man vasaros lietum plaukai sumirko.
Po kojų man atsiklaupė diena.

Ateis naktis, pažers virš miesto auksą,
Ir elektra skaidri nušvis visuos namuos.
Tarp tūkstančio balsų aš tavo balso lauksiu
Iš tolumų, iš sutemos...

Aš ne viena. Tiktai širdis pravirko —
Ji miesto didelio nepajėgia apimt...
Man gera.
— — — Kaip plaukai lietum sumirko!..
Tiktai maža širdis kažko pravirko
Ir žodžių nerandu jai nuramint...

Ramutė Skučaitė

Talinas,
1962 m.

Bruožai iš audringos Kubos istorijos

D. M. ŠOLOMSKAS

Karibų jūroje, tarp Pietinės ir Centrinės Amerikos, Floridos ir Bahamų salų, yra 730 mylių ilgio ir nuo 50 iki 160 mylių pločio sala, kuri vadinama Kuba. Gretimai jos į šiaurę ir pietus dar yra daugybė mažų salaičių. Visos jos kartu sudaro 44,206 kvadratinų mylių plotą, kuriame gyvena apie 6,000,000 žmonių. Kubos klimatas yra drėgnas, karštas, todėl ji turtinga tropikų augmenija—puikiai auga juodmedžiai, raudonmedžiai, kedrai, kaučiukmedžiai, kokosinės palmės, bananų medžiai, tabakas, kava ir kiti šiltų kraštų augmenys bei vaisiai. Miškai sudaro 10 procentų teritorijos. Jie turtingi visokiais paukščiais, o Kubą supanti jūra yra turtinga žuvimis. Kuba užima pirmąją vietą pasaulyje cukraus gamyboje. Cukrinių nendrių laukai užima 3,000,000 akrų plotą.

Bruožai iš praeities

Kolumbas su savo sankeleiviais Kubą pasiekė 1492 metų spalio 28 d. Tai pirmoji jo pasiekta didelė žemė Amerikos kontinente. (Tų pačių metų spalio 12 d. jis buvo pasiekęs nedidelę saliukę į šiaurryčius nuo Kubos, kurią ir pavadino San Salvador). Nustebo jis salos augmenija, gražiais miškais, turtingais žuvimis pakraščiais ir naujais žmonėmis, kuriuos jis palaikė už Indijos gyventojus ir pavadino "indėnais", ir grįžęs į Ispaniją ją pavadino "žemės rojumi". Tai, girdi, "nuostabiausia žemė iš visų, kurias kada nors žmogui teko matyti".

Kadangi Kolumbas atplaukė Ispanijos laivais, tai ir naujas žemes pavedė Ispanijai, ir jos jai priklausė iki 1848 metų. (Tiesa, trumpam laikui ten buvo įsiveržę anglai ir francūzai, bet ispanai juos išvijo). Į naująją šalį atvyko riteriai ir žiauriai naikino vietinius gyventojus. Kurie išliko gyvi, tuos pavergė. Bet derlingiems laukams jų darbo neužteko, tada pradėjo iš Afrikos gabenti vergus. Dabar Kuboje baltieji žmonės sudaro 70 procentų, negrai 25 proc, o

maišyto kraujo (mulatai) ir kitokie—5 procentus.

1898 metais Havanos uoste ant Jungtinių Amerikos Valstijų šarvuotlaivio "Maine" įvyko sprogimas, tuo pasinaudojo JAV ir Ispanijai paskelbė karą. Ispanai buvo suplikti ir turėjo priimti padiktuotą taiką. Ispanija atsisakė nuo Kubos, Puerto Rico, Filipinų ir daugelio kitų salų, jas palikdama Jungtinių Valstijų "globai".

1901 m. JAV paskelbė Kubos "nepriklausomybę", pasilaikę sau Guantanamo įlankoje karo laivyno ir armijos bazę. Nuo 1901 m. iki 1959 m. Kuboje buvo penkiolika prezidentų, ir visi jie buvo ištikimi JAV politikai.

JAV kapitalo įsigalėjimas

Stiprėjo Jungtinių Valstijų kapitalizmas—didėjo ir jo indėliai kitose šalyse. 1932 metais jų kapitalistai Kuboje turėjo \$250,000,000 indėlių, o 1959 metais jau virš \$1,000,000,000.

Kubos žemės ūkis buvo pusiau feodalų ir kapitalistų išnaudojamas. JAV kapitalistai turėjo pasigrobę į savo rankas cukraus gamybą—cukrinių nendrių plantacijas. Jie taipgi turėjo dideles farmas, kur augino kiaules ir galvijus. Tuo tarpu Kubos tropikų vaisiai ir daržovės, tabakas bei kava plaukė į Jungtines Valstijas.

Pramonė ir susisiekimo priemonės priklausė Jungtinių Valstijų kapitalistams. Havanoje ir kituose miestuose pamariais jie buvo pasistatę gražiausius viešbučius ir vasarnamius, kur darėsi pelną iš turistų. Visi turtingesni JAV turistai, kurie lankydavosi Floridoje, vykdavo ir į Kubą.

Kubos atstovas, skųsdamasis prieš JAV politiką Jungtinių Tautų asamblėjoje, raportavo, kad per 15 metų JAV kapitalistai Kuboje įdėjo \$700,000,000 kapitalo ir per tą patį laiką į Jungtines Valstijas išsivežė \$548,000,000 gryo pelno.

Revoliucijos laimėjimas

Visi Kubos prezidentai žiauriai susidoravo su darbo žmonių pasipriešinimais, bet Batista, gal būti, buvo žiauriausias. 1952 metais jis įvykdė militarinį perversmą ir pagrobė galią. Jis uždraudė darbininkų streikus. Žvėriškai persekiojo kiekvieną demokratiniai nusistačiusį kubietį. Net JAV komercinė spauda rašė, kad Batistos budeliai nužudė ne mažiau 30,000 kubiečių. Pilni kalėjimai buvo geriausių Kubos sūnų ir dukrų.

Jis suteikė Jungtinių Valstijų kapitalistams privilegijas ir koncesijas ir pasižadėjo išnaikinti komunistus, neįleisti komunizmo į Karibų jūrų sritį.

Kubos revoliucinis judėjimas prieš Batistos diktatūrą labai sustiprėjo 1953 metų liepos 26 dieną užpuolimu ant Mankandos kareivinių. Po šio istorinio įvykio jis buvo žinomas kaip "Liepos 26" judėjimas. Jo priešakyje stovėjo Fidelis Kastro, jo brolis karininkas Raulas Kastro, kovotojas Ernest Guevara, Osvaldo Dortikos Torrado, Blasko Roka ir kiti

1959 m. sausio 1 d. Kubos liaudis laimėjo revoliuciją. Diktatorius Batista, pasigrobęs iš Kubos išdo \$300,000,000, pabėgo į užsienį. O jau ir pirma jis turėjo daug turto išvežęs į Jungtines Valstijas. Po jo Kubai liko \$1,300,000,000 skolų.

Ką davė žmonėms Kubos revoliucija?

Pirm revoliucijos žemė priklausė stambiausiems Kubos feodalams ir JAV monopolistams. 1942 m. JAV cukraus kompanijos valdė 19 procentų visos dirbamos žemės, 29 procentus dvarininkai, apie 15 procentų bažnyčios. Revoliucijai laimėjus, virš 100,000 buvusių bežemių gavo žemės, o didžiosios farmos ir cukraus plantacijos tapo suvisuomenintos.

Naujoji Kubos vyriausybė pašalino visus Batistos viršininkus, armijos komandierius, o apie 600 didžiųjų kriminalinių prasikaltėlių nuteisė ir sušaudė. Jų nuosavybė buvo konfiskuota.

Tik per pirmuosius metus nauja vyriausybė sumažino nuomą už gyvenimo namus 50 procentais, du kartus buvo padidinta mažai uždirbančių darbininkų alga, panaikino rasinę diskriminaciją, likvidavo užsienio ka-

pitalistų koncesijas, sutvarkė mokslo reikalus, kad jis būtų prieinamas darbo masėms, per pusę numušė kainas už mediciną ir daktarų patarnavimą, paskyrė 20,000,000 pesų naujų gyvenimo namų statybai. (Pesas buvo lygus JAV doleriui).

Nacionalizavo užsienio kapitalistų nuosavybę, sutikdama jų indėlius atmokėti už 25 metų. Tokiu būdu apie 100 JAV kompanijų nuosavybė buvo perimta į Kubos valstybės nuosavybę.

Miestuose ir kaimuose pradėjo statyti moderninius gyvenimo namus. Konfiskavo viešbučius ir juos pavertė į darbo žmonių poilsio namus, ligonines, apšvietos įstaigas.

Kuba pasimojo statyti chemijos, tekstilės ir kitokias gamyklas, jų tarpe įrengti žvejų uostus, statyti žvejų ir prekybos laivus. Naujoji vyriausybė ėmėsi darbų, kad išvilktų gyventojus iš vargo, skurdo, nedateklių ir ligų.

Amerikietis rašytojas Ernest Hemingway, kuris gyveno Kuboje, pareiškė: "Tai pirmoji Kubos istorijoje sąžininga vyriausybė, kurios paskirtis yra tarnavimas šalies interesams".

Kubos Liaudies Socialistinės partijos vadovas Blasas Rokas sekamai apibūdino naujus įvykius Kuboje: "Jau galima pasakyti, kad mūsų šalyje įvyko revoliucija, arba, tiksliau, vyksta revoliucija... Klasės, kuriomis remiasi naujoji valdžia ir kurios įeina į laikinosios vyriausybės sudėtį, yra pažangios klasės, nacionalinės nepriklausomybės šalininkės, ekonominio vystymosi, socialinės pažangos, demokratijos ir taikos šalininkės".

Sabotažas ir piratiški užpuolimai

Kubos naujoji vyriausybė nuo pirmųjų dienų pasisakė, kad ji nesikiš į kitų šalių politikos ir vidaus reikalus, kad ji nori gražiai su visomis valstybėmis sugyventi, kad ji rūpinsis tik savo šalies ir liaudies reikalais. Bet ji negavo tos progos nuo savo kaimynų.

Kiekviena socialinė revoliucija yra revoliucija prieš tą klasę, kuri viešpatauja. Tas buvo ir Kuboje. Revoliucijos laimėjimai pakeitė gyvenimą į gerąją pusę cukraus, žemdirbystės, industrijos darbininkų, inteligentijos, jaunimo, bet ji buvo prieš indus-

trialistų, dvarponių ir užsienio kapitalistų reikalus.

Prasidėjo jų iš Kubos bėgimas. Daugiausiai pabėgėlių atvyko į JAV. Mūsų vyriausybė ėmėsi juos globoti—Kongresas paskyrė pinigų pabėgėlių paramai. Susiorganizavo pabėgėlių stovyklas. Būriai ir batalionai jų apsiginklavo, pradėjo ruošti invazijai į Kubą. Pasikartojo tas, kas istorijoje savo laikais buvo su Francūzijos ir Rusijos pabėgėliais. Prieš Kubos santvarką prasidėjo propagandos kampanija.

Tą kampaniją sekė “nežinomų lėktuvų” užpuolimai, kurie nuskrisdavo į Kubą ir mesdavo bombas į fabrikus, prielaukas, namus ir susirinkusių žmonių grupes. 1960 m. spalio 26 d. F. Kastro kalbėjo Jungtinių Tautų asamblėjoje ir sakė, kad iki to laiko ant Kubos jau buvo virš 60 tokių piratiškų lėktuvų užpuolimų.

Tuo kartu Kuboje veikė liaudies priešai: jie mesdavo bombas į įstaigas, fabrikus, krautuves, kur būdavo tirštai žmonių susirinkę. Padarė daug nuostolių, užmušė ir sužeidė daug žmonių. Vyriausybė atsakydama į tai, apginklavo darbininkus, leido jiems sudaryti revoliucinius teismo tribunolus ir piktadarius vietoje teisti ir šaudyti. Šieji vyriausybės žygiai žymiai pakirto teroristų veikimą.

Prieš naująją vyriausybę išstojo Romos katalikų bažnyčios viršūnės. Bet jie greitai nusimaskavo. Kuboje iš 500 katalikų kunigų, apie 400 buvo atvykęliai iš Ispanijos. Kubos vyriausybė plačiai jiems atidarė duris išvažiavimui. Kunigai, netekę liaudies paramos, šimtais išvažiavo iš Kubos.

1961 m. invazija į Kubą

1961 m. balandžio 17 d. pasaulį sukrėtė žinia, kad prasidėjo invazija. JAV radijas skelbė apie invazijos dalinių laimėjimus. Tik po kelių dienų paaiškėjo, kad invazija susmuko, kad jos vieni daliniai buvo nuskandinti, kiti suimti, tretieji pabėgo. Vėliau išaiškėjo invazijos paruošimas, eiga ir pralaimėjimas.

“The New York News” 1961 m. iš balandžio 23 dienos rašė, kad invazija buvo pradėta ruošti dar prie Eisenhowerio vyriausybės. Ruošė JAV Central Intelligence Ag-

ency (Centrinė žvalgybos agentūra) su Allen Dulles priešakyje. Invazijos batalionai buvo mokomi Miami, Fla., Louisiana valstijoje, Panamoje, Guatemaloje, Hondurase, suvežti į Nikaragvos salas, o iš ten karo lėktuvų apsaugoje ir karo laivų transportais nuvežti į Pigs įlanką ir iškelti Kuboje. Tuo gi kartu eilėje kitų Kubos pakraščių buvo suruošta diversiniai iškėlimai, o “nežinomi” lėktuvai barstė lapelius virš Kubos, pranešdami apie invaziją ir šaukdami kubiečius sukilti. Tačiau, kaip žinia, visos priešų pastangos buvo veltui: invazija tapo sutriuškinta.

Buvome per plauką nuo atominio karo

Nepavykusi invazija dar daugiau suerzino revoliucinės Kubos priešus. Po jos JAV prezidentas sakė piktą kalbą. Daug kongresmanų, senatorių ir kitų valdininkų tvirtino, kad jie “nepakęs komunizmo tik 100 mylių nuo Floridos”. Vedė propagandą po priedanga “Monroe doktrinos”, būk tas dokumentas Jungtinėms Valstijoms duoda teisę kištis į kitų Amerikos valstybių vidaus reikalus. Jie “pamiršo”, kad “Monroe doktrinos” antras punktas sako, kad Jungtinės Valstijos laikysis nuošaliai — nesikiš į Europos ir kitų kontinentų reikalus. Gyvenime JAV nuo tos “Monroe doktrinos” atsiskė dar 1917 m., kada įstojo į Pirmąjį pasaulinį karą, o dabar JAV turi savo karo bazių visame kapitalistiniame pasaulyje, ir ten laiko virš milijoną vyrų.

Naujas įsiveržimas į Kubą buvo ruošiamas viešai ir su JAV pagalba. Kubos respublika kreipėsi į Tarybų Sąjungą prašydama militarinės pagalbos apsigynimui. TSRS pasiuntė į Kubą keliasdešimt balistinių raketų.

Jungtinės Valstijos buvo sumobilizavusios milžiniškas militarines jėgas Kubos puolimui, susitarė su NATO ir Lotynų Amerikos valstybėmis bendrai veiklai. 1962 m. spalio 23 dieną paskelbė Kubai blokadą.

Tarybų Sąjunga pareiškė JAV prezidentui, kad ji netoleruos JAV karo laivų veiksmų prieš jos prekybos laivus atviroje jūroje, kad gins Kubos respubliką, jeigu bus daroma invazija.

Baisaus atominio karo pavojus kabojo ore. Tą jautė ir matė visi žmonės. Net ir Romos popiežius Jonas XXIII ragino vyriausybės išklausti žmonių balsą už taiką. Prasadėjo susirašinėjimai tarp Tarybų Sąjungos premjero Chruščiovo, JAV prezidento Kenedžio ir Jungtinių Tautų gen. sekretoriaus U Thanto.

Spalio 27 d. prezidentas Kenedis pareiškė, kad jeigu Tarybų Sąjunga sutiks pašalinti iš Kubos balistines raketas, tai JAV vyriausybė atšauks Kubos blokadą ir užtikrins, kad į Kubą nesibriaus Jungtinės Valstijos, nei kitos Vakarų pusrutulio šalys.

Tarybų Sąjunga sutiko ir iškraustė iš Kubos raketas ir lėktuvus "IL-28". Lapkričio 21 d. Jungtinės Valstijos nuėmė nuo Kubos blokadą ("karantiną").

Tik karo pavojui praslinkus žmonija lengviau atsiduso. Aišku, kad atominis karas būtų baisiai sunaikinęs žmoniją. Pajutome ir mes, amerikiečiai, kad karo baisumai, šį kartą, būtų ir mūsų šalies neaplenkę.

Kas laimėjo? Laimėjo protas! Laimėjo visi, nes buvo padarytos savitarpio nuolaidos.

Ar susitarimai bus vykunami gyveniman?

Tarybų Sąjungos premjeras Chruščiovas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje sakė:

"Savo ruožtu mes tvirtai laikysimės to susitarimo, kuris buvo pasiektas, pasikeitus laiškais su JAV prezidentu.. Bet jeigu kita šalis nevykdys priimtų įsipareigojimų, mes būsime priversti imtis tokių veiksmų, kokių iš mūsų reikalaus susidaranti padėtis.

Visiems turi būti aišku, kad mūsų šalis niekada nepaliks revoliucinės Kubos nelaimėje. Tarybų Sąjunga ištesės savo pažadą padėti revoliucinei Kubai. Revoliucinė Kubai neliks neapginta".

Ar iš buvusio baisaus karo pavojaus JAV padarys laikui atitinkamas išvadas? Ar bus nesikišama į Kubos vidaus reikalus? Ar bus leista jos liaudžiai ramiai eiti pasirinktu keliu?

Tą tik ateitis parodys.

SENASIS NAMAS

Aš esu pro tą langą žiūrėjęs
Prieš penkiolika metų. Esu
Jautęs šaltį, darganą, vėjus
Ir sunkumą žiemos debesų.

Meldės dievui aplink ir derėjos
Su savim ir su juo, ir kitais.
Tik dvi akys pro langą gėrėjos
Obelaitėm ir bokštais aukštais.

Valgė svetimą kąsnį ir springo,
Keikė gailestį rankų dosnių.
Stengė vis tik nebūti jausmingu,
Ir vis darėsi jausmingesniu...

Pro tarpuvartės matėsi sodai,
Skardžiai, upėn po grumstą lekią,
Balto šerkšno lediniai akuotai
Obelaitėje arba lange...

Ir baugu buvo ten tarsi nišoj,
Lyg voratinklyje paspėtam.
Niekas, nieks tarp savęs nesirišo
Nei dainoj, nei gyvenime tam,

Kur klūpojo ir tyliai derėjos
Su savim, su dievu, su visais.
O už sienos kas vakarą riejos
Ir dainavo pragertais balsais.

Žvilgsniais glostė padrėkusias sienas
Ir kalbėjo trumpai ir grubiai.
Rankom plaukė ištvinusios venos
Lyg žemėlapiuose žemupiai.

Grūmės žygdarbiai, dainos ir traumos
Kiekvienoj nukamuotoj širdy.
O gyvenimas buvo toks jaunas
Nemiegotoj gegužės nakty...

O naivus tųjų metų skaistume
Ir niūri, atkari praeitie!
Kaip į laimę ir šviesą mus stūmė
Kiekviena šito namo kertė...

Senas namas.
Nėra čia jau baro
Su tarpuvartės dvoku gaižiu.
Ne vien žmogų gyvenimas daro
Tokiu paprastu, tokiu gražiu.

A. Maldonis

Kruvinoji istorija jų pačių lūpomis

A. BIMBA

Jau nemažai esame skaitę bei girdėję apie įvykius Lietuvoje per Pirmąjį pasaulinį karą ir tuojau po jo, kaip jos darbo liaudis sukilo prieš savo išnaudotojus ir kūrė tarybinę valdžią, kaip ta valdžia buvo buržuazinių nacionalistų su pagalba užsienio jėgų nuversta ir kaip įsiviešpatavo kapitalistai, dvarininkai ir buožės. Apie tai rašė visa eilė tų įvykių dalyvių, jų tarpe ir V. Kapuskas su Z. Angariečiu. Todėl jau turime gan aiškų supratimą apie to istorinio laikotarpio didžiulę svarbą lietuvių tautos gyvenime.

Tačiau tai nereiškia, jog tema jau išbaigta. Laikas nuo laiko ja prabyla ir tie, kurie aktyviškai dalyvavo Lietuvos darbo liaudies pastangų nusikratyti išnaudotojais ir pavergėjais sutriuškinyje. Įdomu ir su jų "istorija" susipažinti. Juk ir jie turi "daug ką" pasakyti, ir pasako... Štai **Rapolas Skipitis**, vienas iš įžymiausių pabėgėlių iš Lietuvos, vienas iš pačių įžymiausių "veiksmų" Dėdės Samo šalyje, kurie dar ir šiaudien vis negali Lietuvos liaudžiai atleisti už tai, kad ji 1939-1940 metais vėl išsilaisvino ir atsteigė tarybinę santvarką, kad ji savo darbščiomis rankomis kūriasi naują ir šviesų gyvenimą. Kad įtikinus ypač Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvius, kaip "klaidin-ga:" ir "slidus" yra nūdienis lietuvių tautos kelias, jis surašė savo atsiminimus iš anų senų "gerų" laiku, kai jis ir jo kolegos jai "vadovavo". Knyga turi 440 puslapių ir pavadinta "Nepriklausomą Lietuvą statant". Ją dar užpernai išleido Chicagoje. Man į rankas ji pateko tik šiomis dienomis.

Skipitis neslepia ir nemaskuoja savo veido. Jis tiesiog pasako, kad savo atsiminimus jis dedikuoja "bolševikų nukankintų nepriklausomos Lietuvos statytojų atminimui". Visiškai, žinoma, nesvarbu, visiškai nieko nereiškia, kad, kaip matysime vėliau, mūsų "statytojai", nuvertę Lietuvos Tarybinę vyriausybę, tuos bolševikus žudė ir kišo į kalėjimus ir juose juos be pasigailėjimo

kankino, tuo tarpu, kaip matyt, pačiam Skipičiui, vienam pačių įžymiausių "statytojų" nuo tų bolševikų nė plaukas nuo galvos nenukrito,—kankiniai ne bolševikai, bet "statytojai"!

Bet neapsimoka dėlei to su knygos autoriumi ginčytis. Svarbu mums tas, ką pats Skipitis pasakoja apie savo ir kitų "statytojų" tais istoriniais laikais vaidmenį, kaip su dideliu kaupu jis patvirtina visa tai, ką mes visuomet teigėme, kad "nepriklausomybės statytojai" susidorojo su Lietuvos darbo liaudimi **tiktai su pagalba užsienio jėgų**, pirmoje vietoje tik tai su pagalba vokiečių ginklų. Tai be galo svarbu.

Dar karo audrose

Bet pradėkime nuo pradžios, nuo Pirmojo pasaulinio karo laikų, kada Lietuva buvo vokiečių okupuota. Iš paties Skipičio lūpų sužinome, kad jis ir jo tie "bolševikų nukankinti nepriklausomybės statytojai", buvo vokiečių agentai ir įrankiai.

Kaip žinia, lietuvių tauta niekad nesu-sitaikė su vokiškaisiais okupantais, ir net pačiais sunkiausiais tiek Pirmojo, tiek Antrojo karo laikais, mūsų tautos sūnūs ir dukros neišleido iš rankų kovos vėliavos. Skipičiui gi tie kovotojai buvo tik "plėšikai" bei "plienčikai". Kas per vieni tie Skipičio "plėšikai" buvo, galima spręsti kad ir iš sekamo atsitikimo. Skipitis rašo:

"Staiga pro duris įšoka persigandusi nuomininko mergaitė ir sako: "Atėjo į trobą trys plienčikai su baisiai dideliais šautuvais. Jie kažką rusiškai ėmė kalbėti. Gerai, kad čia buvo ponis, tai ji su jais ir pasiliko kalbėti. O tėvas mane pasišaukė ir liepė skubiai bėgti pas tamstą ir pasakyti, kad plienčikai būtinai nori tamstos. Tėvas sakė, kad kuo greičiausia pabėgtum ar pasislėptum, nes plienčikai gali tamstą užmušti" (14 psl.).

Matote, "įsiveržė" trys ginkluoti "plėši-

kai", bet nieko neplėšė, dar gi gražiai kalbėjosi su ponija (Skipitienė)! Net pats Skipitis nesako, kad jie ką nors iš jų būtų pasiėmę.

Bet ką darė Skipitis? Jis, žinoma, kaip drūtas spruko iš savo namų ir iš Kalpokų kaimo ieškoti pagalbos. Klausykime:

"Pasileidau bėgti į Vaitkaičių kaimą, kur tikėjau ūkininkų pagalbos... Pamatę mane visą šlapią ir purviną, Vaitkaičių ūkininkai reikė man užuojautos, bet pagelbėti atsisakė, nes jie nenorį plėšikų erzinti".

Tai kur pagaliau tos pagalbos Skipitis susirado? Prašau:

"Bėgu toliau ligi Mūrų dvaro, kur buvo vokiečių žandarų... Po kokios valandos susitelkė 6 žandarai ir 2 vežimais pasileidome važiuoti Kalpokų link" (15 psl.).

Pribuvę į Kalpokų kaimą, aišku, žandarai ir Skipitis jokių plėšikų nė pėdsakų nerado. Juk jeigu būtų radę ir su jais susikirte, tai Skipitis būtų su pasididžiavimu papasakojęs. Dabar gi jis tik sako, kad per kitus vokiečius jie sužinoję, jog iš tiesų Kalpokuose buvę net dešimt "plėšikų", betgi jis nieko nesako, kad jie ten būtų ką nors apiplėšę. Tai bent "plėšikai"!

Toliau Skipitis giriasi, kad jam tūlas berniukas pasakojęs, jog Miknaičių kaime buvę apsilankę net 14 "plienčikų", kurie vakarieniaudami kalbėję apie tai, kaip jie sučiupę mūsų vargšui Rapolui net "gyvam skūrą nulupsią", ir kad "kalbėjusieji apie Skipičio skūrą buvę lietuviai" (17 psl.).

Vadinasi, tie Skipičio "plienčikai" buvo Lietuvos partizanai, kovotojai prieš okupantus. Jeigu jie ieškojo Skipičio, tai tik todėl, kad jis buvo veiklus liaudies priešas ir okupantų pastumdėlis. Kaip matėme, jo paties prisipažinimu, ūkininkai su juo nieko bendro nenorėjo turėti, jokios jam pagalbos ne teikė. Tik todėl Skipitis turėjo nešdintis iš Kalpokų kaimo į Šiaulius.

Kaip suokalbininkai prieš tautą

Skipitis giriasi, kad Šiauliuose 1918 m. liepos mėn. dalyvavęs slaptame 20 buržuazinių nacionalistų susirinkime, į kurį buvęs atvykęs kun. J. Tumas ir padaręs praneši-

mą apie "Lietuvos tarybos", kuri dabar jau buvo pasivadynusi "Lietuvos valstybės taryba", veiklą. O toji veikla susidėjo iš to, kad Taryba dar 1917 m. gruodžio mėn. 8-11 dd. nutarė mūsų Lietuvą paskelbti "konstitucine monarchija" su vokiečiu hercogu Urachu priešakyje ir Lietuvą "amžinai" ryšiais surišti su kaizerine Vokietija, nes, girdi, kadangi "Aliantai mums nieko nežada, todėl reikia rasti kelią susikalbėti su vokiečiais" (24-26 psl.).

Bet tuo tarpu kaip tik tuose pačiuose Šiauliuose kuo ryškiausiai buvo pavaizduotas Lietuvos liaudies priešinimasis tų buržuazinių nacionalistų, tų vokiečių pakalikų, tų konspiratorių pastangomis užkarti Lietuvai monarchišką politinę sistemą ir įtvirtinti išnaudotojų viešpatavimą.

Kadangi šis istorijos lapas toks svarbus, tai pravartu prie jo plačiau apsistoti. Man atrodo, kad kas liečia Lietuvos darbo liaudį ir milžinišką lietuvių tautos daugumą, tai šiauliečių nusistatymą galima laikyti būdingu visai Lietuvai.

Liaudies priešinimasis konspiratoriams

Skipitis rašo, kad, girdi, "spalio mėnesį jau aiškiai pajutome, kad karas artėja prie galo ir kad pralaimės vokiečiai". Kilus mintis praveisti "miesto savivaldybos" rinkimus. Aiškiai išryškėjusios "trys srovės: viena aiškiai bolševikiška, antra—santūri, bet bolševikams nepritarianti, o trečioji — aiškiai priešbolševikiška". Aišku, kad šitai grupei priklausė ir Skipitis. Taigi aišku, kad "prieš bolševikus vieningai laikėmės liberalas, katalikas ir socialistas". Na, ir po tokių "rinkimų" susidarė "valdžia", kurios sąstatas buvo toks: "adv. K. Venclauskis — pirmininkas, adv. St. Lukauskas — vicepirmininkas ir teisininkas R. Skipitis—sekretorius. Taigi, bolševikai į vadovybę nepateko" (34-35 psl.).

Bet tie bolševikai, žinoma, pasak Skipičio, "nesnaudė". Ir štai kas atsitiko:

"Numatytą dieną savivaldybės prezidiumas eina į Auditoriją papasakoti ką yra padaręs ir kas numatoma toliau daryti maisto reikalui. Žmonių pilna salė. Stalas prezidiumui pastatytas teatro salės scenoje. Prie jo mes ir užėmėme

vietas. Savivaldybės pirmininkas K. Venclauskis ėmė ramiai aiškinti kas yra daroma ir kokios perspektyvos maisto klausimu. Tik pradėjus Venclauskiui kalbėti iš minios pasigirdo pradžioje nedrąšios, o toliau vis piktesnės pastabos. Venclauskis dabar jau pakeltu balsu ėmė barti šūkaujančius iš vietų, kam jie ardo tvarką ir neduoda tinkamai išaiškinti reikalo. Bet minia ne tik Venclauskio nepaklausė, bet ėmė smarkiau rėkauti, grąsinti kumštėmis ir lazdomis. Tuomet St. Lukauskas mėgino minią apraminti. Lukauskui ėmus kalbėti minios įnirtimas buvo kaip ir atlyžęs, bet neilgam. Už kelių minučių įnirtimas dar labiau pakilo. Keliolika vyrų iškėlė lazdas ir grasindami veržėsi prie prezidiumo stalo. Lukauskas nutilo. Minia užė, o atskiri balsai grąsinančiai rėkavo. **Nė vienas žmogus nepalaikė prezidiumo** (mano pabraukta—A. B.). Buvo šiurpus momentas. Mes trys pasijutome kaip prieš linčo teisimą...

Tik pribuvęs karininkas miniai pagrūmojo milicija ir privertė išsiskirstyti, "o mes", sako Skipitis, "išėjome ne pro didžiąsias, bet pro mažąsias, užpakalines duris, kad išvengus minios apsupimo" (36-37 psl.).

Tai šitaip šiauliečiai pasitiko buržuazinius nacionalistus, uzurpatoriškai, po vokiškų okupantų globa, paėmusius vairą į savo rankas.

Iš Skipičio, beje, sužinome, kad į Šiaulius pribuvo Karolis Požėla ir Feliksas Žemaitis, ir kad Skipitis turėjo pasprukti į Kauną. Dar daugiau: bolševikai užpuolę ir nuginclavę vokiečius ir pradėję organizuoti kariuomenę, į kurią trumpu laiku įstoję apie tūkstantis vyrų. Įdomu, kad Venclauskis ir Lukauskas ne tik nebėgę kartu su Skipičiu, bet dar įjė į "bolševikų tarybą", bet, girdi, tik tam, "kad prilaikius bolševikų chuliganų sauvaliavimą" (49-50 psl.).

Okupantai išgelbsti jų kailį

Kad neliktų jokios abejonės, jog Skipitis ir visi tie "nepriklausomos Lietuvos statytojai" buvo susitarę su vokiečiais okupantais ir tik jų ginkluota pagalba įsigalėjo, pateik-

sime kitą Skipičio aprašomą svarbų įvykį. Jis rašo:

"Ypač gerai prisimenu mūsiškių kovas prie Kėdainių, Jiezno ir Alytaus... Štai prie Kėdainių karininkas J. Variakojis su 120 karių savanorių ir karininkas Juozas Šarauskas su 80 vyrų, **vokiečių kulkosvaidžių ir artilerijos padedami** (mano pabraukta—A. B.) atmuša bolševikų pulką, virš 1,000 kovotojų, net eina į priešpuolį ir priverčia bolševikus atsitraukti... Bet po kelių dienų, mus kauniečius pasiekė žinia nuo Jiezno. Mūsų dalinys turėjo stambių nuostolių ir priverstas buvo atsitraukti į Prienus. Nors už kelių dienų mūsų kariai, **vokiečių padedami** (mano pabraukta—A. B.) puolė ir atsiėmė Jiezną, bet tuo pat metu bolševikai puolė mūsų kariuomenę Alytų, privertė ją trauktis" (62-63 psl.).

Jau po įsigalėjimo

Deja, kaip žinia, Lietuvos liaudis neatsilaikė, ir buržuaziniams nacionalistams svetimų jėgų pagalba pavyko nuversti besikuriančią tarybinę valdžią ir pasigrobtį galią visoje šalyje. Prasidėjo skaudžios ir rūšios Lietuvos darbo žmonių dienos.

1919 metais Skipitis tampa "Valstybės gynėju" arba "Valstybės prokuroru". Jis ton vieton patekęs todėl, kad tinkamesnio už jį "vyriausybė" nesuradus. Tiesa, buvo numatytas ir kviečiamas vietą užimti Andrius Bulota, bet, girdi, jis griežtai ir piktai atsisakė nuo tos "garbės". Ir su tuo, pasak Skipičio, prasidėjo susidorojimas su "priešvalstybiniais gaivalais", prasidėjo neapsakomas teroras prieš visus, kurie drįso pakelti balsą prieš "nepriklausomos Lietuvos statytojus", prieš kapitalistų, dvarininkų ir buožių viešpatavimą.

"Šitaip savo pareigas suprasdami", sako pats Skipitis, "valdininkai areštuodavo jiems įtartinais pasirodžiusius asmenis, nors rimto pagrindo tokiems areštams nevisuomet būdavo. Kauno ir kituose kalėjimuose atsėdūrė šimtai žmonių, areštuotų vokiečių ir saviškių, kuriems nebuvo ne tik jokios bylos, bet ir menkiausio raštelio surašyta, dėl ko jie areštuoti" (70 psl.).

Skipitis iš pradžios būk bandęs kalėjimų režimą sužmoninti, bet tos jo pastangos tik padrąsinusios kalinius nesiskaityti su Kauno kalėjimo viršininku ir privedusios prie kalinių sukilimo. Kalėjimo viršininku buvęs Ruseckas, kuris išbaręs Skipitį už "mandagumą" ir "žmonišką su kaliniais pasikalbėjimą", pareiškdamas, kad "reikia kalinius mušti, jei jie kalėjimo administracijos žodžio neklauso". Girdi, "savo tezei paremti jis čia pat papasakojo visą eilę atvejų, kada tik mušimu buvo atstatyta kalėjime tvarka." Rezultatas: "Ruseckas mane įtikino. Skubiai grįžau į savo įstaigą ir telefonu pasakiau komendantui J. Mikuckiui, kad kalėjime dalis kalinių išlaužė kamerų duris, nuginklavo koridoriuje atstovėjusį sargybinį ir išėjo į kiemą. Prašau komendantą tuojau nuvykti į kalėjimą ir atstatyti tvarką..." Komendantas "valstybės gynėjo" įsakymą tuoj išpildė: pribuvęs į kalėjimą "čia pat smogė revolverio rankena vienam kaliniui į žandą". Pamatę komendanto griežtumą, girdi, kaliniai išsigando ir pasidavė (72-73 psl.).

Na, ir taip paskui, kaip žinia, per visą tiek krikščionių demokratų, tiek fašistų tautininkų su Smetona priešakyje viešpatavimą Lietuvos kalėjimuose sūautėjo baisiausias, žiauriausias teroras prieš politinius kalinius. Paprasto lazdomis bei revolverio rankenomis mušimo neužtekdavo. Budeliai buvo išgalvoję ir įdiegę tokias kankinimo priemonės, apie kurias tik pagalvojus žmogų šalti šiurpuliai supurto.

Ir vėl vokiečių talka

Bet tas "puikus" susidorojimas su Kauno kalėjimo kaliniais mūsų "teisingumo ministerijos valdininkui" Skipičiui neužtikrino ramybės. Sužinome, kad jam dar kartą teko grįžti į Šiaulius, kur tebevirė darbo žmonių kova prieš okupantus ir buržuazinius nacionalistus. Skipitis džiaugiasi, kad ten "vasario mėnesio gale vokiečiai atėjo talkon mūsų partizanams ir mūsiškiai ėmė vyti bolševikus iš Žemaitijos", ir kad "kovo 14-15 dienomis bolševikams teko paskubomis bėgti iš Šiaulių miesto ir apylinkės". Ten taip pat, matyt, kalėjiman nebetilpo politiniai kaliniai. Tenyškščiai budeliai, matyt, buvo dar didesni sadistai už patį Skipitį, kurie norė-

ję tuoj be jokių ceremonijų su "bolševikais" susidoroti. Tik per didžiausias pastangas jam pavykė įtikinti "miesto komendantą" kokį ten žmogžudį Motiejūną-Valevičių, kad jis pasigailėtų kokio pustuzinio vietos vadovaujančių bolševikų, kurie jau buvę padėti ant sušaudymo. Tačiau vėliau sužinome, kad tas pats Motiejūnas-Valevičius, kuris į Skipitį "padarė nuoširdaus lietuvio, patrioto ir gero žmogaus įspūdį" (80 psl.), "kaip Marijampolės karo komendantas", "įvykdė karo lauko teismo sprendimą viešai pakardamas kelis plėšikus" (81 psl.), suprask, bolševikus, "nepriklausomybės statytojų" priešus.

Kaip plačiai tas teroras buvo vedamas prieš tuos, kurie priešinosi statymui kapitalistų, dvarininkų ir buožių viešpatavimo Lietuvoje, galima spręsti kad ir iš įvykių Gruzdžių valsčiuje. Ten, sako Skipitis, buvo suimta "20 plėšikų", o tuo tarpu ėjo gandai, "kad nuo Rokiškio atslenka Rusijos bolševikų kariuomenė. Kas daryti su suimtais plėšikais?... Vežti 20 suimtųjų į Šiaulius buvo per daug rizikinga, nes plėšikai turėjo giminų ir draugų, kurie vežamus areštantus galėjo iš palydovų-policininkų atimti... Valsčiaus valdyba savo posėdy nutarė visus—19 vyrų ir 1 moterį—sušaudyti. Tą valsčiaus valdybos sprendimą įvykdė milicija". Girdi, paskui sušaudytų "plėšikų giminės ėmė skųstis bolševikiškam sovietui, kad valsčiaus valdyba su milicijos pagalba sušaudė jų giminaičius tik už tai, kad jie nepalaikė buožių sudarytos valsčiaus valdžios" (83-84 psl.). Ir nors Skipitis pripažįsta, kad "valsčiaus valdybos nutarime ir net visoje sušaudytųjų byloje nebuvo pasakyta kuo kiekvienas jų buvo nusikaltęs" ir kad "valsčiaus valdyba neturėjo teisės spręsti baudžiamąją bylą", bet jis tą baisų buržuazinių nacionalistų masinį žmonių šaudymą pilnai pateisina (85 psl.).

Apie garsųjį budelį Plechavičių

Pačiais žymiausiai "nepriklausomos Lietuvos statytojais" Rapolas Skipitis laiko daugiausiai atsižymėjusius žmonių skerdikus, "komendantais" vadinamus. Iš jų visų budelis Povilas Plechavičius buvo įžymiausias. Jis siautėjo Sedos apylinkėje, žemai-

tijoje. Aukštindamas ir girdamas šitą skerdiką knygos autorius, suprantama, neapsieina be apšmeižimo komunistų. Girdi, "Žemaitijoje bolševikai išvien ėjo su plėšikais. Kai bolševikų armija iš žemaitijos buvo išvyta, tai pasiliko nemažai jų agentų, kurie organizavo ir dabar tebeorganizuoja komunistų partijos draugus ir rėmėjus. Plėšikai mielai stojo į komunistų partiją savais sumetimais, o komunistams plėšikai buvo priimtini dėl to, kad jie irgi norėjo nuversti Plechavičiaus valdžią" (111 psl.).

Tiesa, visur, kur tik Skipitis pasisukdavęs, susidūrdavęs su žmonių nusiskundimais, kad Plechavičius beatodairiškai šaudo žmones, bet, girdi, jei ne tas jo teroras, tai Žemaitijoje būtų bolševikų valdžia laimėjusi (117 psl.).

Kaip visi panašūs žmonių skerdikai ir budeliai, taip Plechavičius buvo didelis bailys. Anot Skipičio, jis "be rankinių granatų ir be revolverio nei žingsnio neėjo nuo savo buto, kurs buvo kareivio saugomas". Skipitis tiesiog stebisi, "kad Plechavičius sugebėjo išlikti gyvas, turėdamas tiek įnirtusių priešų" (113 psl.).

Ir kaip gi šitas sužvėrėjęs pabaisa galėjo taip aukštai iškilti "statytojų" gretose? Gal Lietuvos žmonės jį išsirinko bei pasistatė "komendantu, kad jis paskui galėtų juos masiniai žudyti? Nieko panašaus. Čia ir vėl tegu kalba pats jo garbintojas, knygos autorius Rapolas Skipitis. Jis rašo: "Savo tikslui pasiekti jis (Povilas Plechavičius) paprašė tuomet Lietuvoje stovėjusių vokiečių kariškių paramos, ir jos šiek tiek gavęs, su keliais sau artimais ir patikimais vyrais sudarė vietinės valdžios pagrindą..." Ir "kai Plechavičiaus pastangas parėmė vokiečių kariai, bolševikai neatsilaikė ir kovo pradžioje turėjo iš Žemaitijos pasitraukti" (110 psl.). Vadinasi, tik dėka vokiečių armijos Plechavičius su savo gauja įsigalėjo ir paskandino visą Sedos apylinkę nekalto Lietuvos žmonių kraujo jūroje.

Kaip žiaurus sadistas

Skipitis labai didžiuojasi tuo, kaip 1920 metų vasario antroje pusėje "statytojams" pavykę sulikviduoti Kauno kalėjimo kalinių ir Aukštosios Panemunės kareivių sukilimus,

kuriuos buvę suruošę bolševikai. Be keliasdešimt kareivių nubaudimo kalėjimu, kareivių sukilimo vadus—Petrą Mickeliūną, Maksimą Kušnerį ir Balį Banišauską—"statytojai" sušaudė (191 psl.).

Nors visur siautėjo prieš darbo liaudį baisiausias teroras, Skipičiui, kaipo tikram sadistui, tada einančiam Vidaus reikalų ministerio pareigas, vis dar atrodydavo, kad "mūsų valdžios organai nepakankamai budriai seka mūsų valstybės vidaus priešus ir nepakankamai stipriai su jais kovoja". Pav., jis labai nusiskundžia, kad jam tapus Vidaus reikalų ministru, jo "rūpesčiai dar padidėjo", nes "steigiamasis seimas... išleido plačios amnestijos įstatymą", pagal kurį tapo iš kalėjimo išleista "virš keturiasdešimt aktinių bolševikų". Girdi, "Ar ne puikus krikščioniškas mostas! O jei kils dėl to surutė ar kokia netvarka, tai juk kaltas bus ne Seimas, o vyriausybė, tiksliau—Vidaus reikalų ministeris, kad nesugeba laikyti tvarkos" (201 psl.).

Suprantama, "išsilaisvinę iš kalėjimo tie bolševikai nei dienos nesėdėjo rankas sunėrę". Tuojau buvo sušauktas besikuriančių darbo unijų (profesinių sąjungų) suvažiavimas. Skipitis didžiuojasi, kad jam tuoj pavyko suvažiavime užuosti bolševikų "konspiraciją", ir jis jį sulikvidavo, nors, sako, prieš tai griežtai protestavo ir socialdemokratai su St. Kairiu priešakyje.

"Statytojų" moralė

Likusioji Skipičio knygos dalis jau nebe svarbi, nes jis joje tik detališkai pasakoja, kaip liaudies priešams klojosi jau po pilno įsigalėjimo. Jam, kaip Vidaus reikalų ministru, pavyzdžiui, buvęs nemenkas galvosukis išugdyti tvirtą ir budrią policiją "vidaus tvarkai palaikyti". Buvę ieškota patarimų Švedijoje ir net iš Amerikos buvęs pakviestas šnipas Pilėnas jam tose pastangose pagelbėti.

Gal tik dar vertėtų apsistoti prie Skipičio atsiminimų apie išgarsėjusį žuliką ir vagį Dr. J. Purickį, krikščionių demokratų šulą, ėjusį Užsienio reikalų ministerio pareigas. Skipitis nebesuranda nė žodžių to sukčiaus iškėlimui į padanges. Jo nelaimė buvusi tik tame, kad jis turėjęs daug priešų, kurie jam

tos aukštos vietos labai pavydėjo, ir "jo paties noras neleistinu būdu pasipelnyti". Iš tų pavyduolių pats žymiausias buvęs Volde-
maras, kuris taip norėjęs tos "garbingos" vietos, jog net bandęs Purickį nušauti. Na, o kas liečia tą Purickio "norą neleistinu būdu pasipelnyti", tai, kaip žinia, Skipičio didvyris ribų nepripažino. Vogė pats ir, pasak Skipičio, "nedraudė ir savo ministerijos valdininkams verstis tomis kontrabandinėmis operacijomis" (325 psl.). Visi dar puikiai atsimename tą garsiąją 1921 metais bylą prieš Juozą Purickį ir jo kolegas kitus tris Juozus. Skipitis džiaugiasi, kad "Vyriausias Tribunolas Juozo Purickio veiksmuose baustino nusikaltimo nesurado ir jį išteisino", nors visi žinojo ir visų buvo pripažinta, kad jis tą savo aukštą postą panaudojo tam: pasipelnimui. Tribunolas padaręs labai teisingą išvadą, kad "jei ministeris ar jo valdininkai tą teisę panaudojo netinkamai, tai tą iškrypimą galėjo ir privalėjo įstatyti į teisingas vėžes ministeris pirmininkas arba Seimas" (336 psl.). O kadangi nei ministeris pirmininkas, nei krikščionių demokratų kontroliuojamas Seimas nieko nedarė, nieko nesakė, leido vagims vogti, neįstatė Purickio ir jo valdininkų "į teisingas vėžes", tai, Skipičio supratimu, juk būtų buvę baisiai neteisinga, baisiai nedora juos nubauti!

Tai tokia morale vadovaujasi Rapolas Skipitis, tokia, vadinasi, morale vadovavosi visi tie "nepriklausomos Lietuvos statytojai". O tuos, kurie prieš visą tą baisų supuvimą išdrįsdavo pakelti balsą bei stengdavosi tą šaša nuo lietuvių tautos kūno nubraukti, mūsų "statytojai", kaip matėme, arba pastatydavo prie sienos ir sušaudydavo arba sukimšdavo į kalėjimus. Atsiminkime, kad paties Skipičio padavimu, tik viename Kauno kalėjime tik 1920 metais buvo sukimšta tokių Lietuvos liaudies sūnų bei dukrų net šeši šimtai.

Kai šiandien visa tai prisimeni ir apie tai pagalvoji, arba kai apie tai visa skaitai pasakojimus ir net pasigyrimus tokių Skipičių, negali žmogus nesidžiaugti ir nesididžiuoti tuo, kad mūsų mieloji Lietuva nuo to brudo apsivalė ir nūnai dideliais žingsniais socia-

listiniu keliu kartu su kitomis lygiateisėmis tarybinėmis tautomis ir su visu socialistiniu pasauliu žygiuoja į naują ir šviesų rytojų. Kaip laiminga lietuvių tauta, kad po Antrojo pasaulinio karo ji nebesugrįžo po jungu tokių "statytojų", kaip Plechavičius, Skipitis, Smetona, Krupavičius, Voldemaras! Tiesa, kai kurie iš jų, pabėgę į užsienį ir Dėdės Samo globojami, ir šiandien tebesapnuoja apie sugražinimą į Lietuvą "anų gerų" laikų, bet jie jau išmesti į istorijos šiukšlyną. Jau jie ir patys žino, kad jiems niekadės nebeteks užimti prokurorų, komendantų bei ministerių vietas. Jie patys žino, kad jų daina jau seniai atidainuota.

Gal Skipitį reikėtų pasveikinti tik už tai, kad jis išdrįso su savo knyga "Nepriklausomą Lietuvą atstatant" atstatyti nors dalį tos kruvinosios istorijos.

OŠIA GLUOSNIAI

Gintarinėj tėvynėj,
Gintarinėj šaly,
Šakomis susipynę,
Ošia gluosniai žali.

Apie drąsią jaunystę
Su galingais sparnais,
Pasirengusią skristi
Sakalais, sakalais.

Ir pajėgių be baimės
Nugalėt sunkumus,
Ir parnešt amžiams laimę
Į gimtuosius namus.

Viskas tavo aplinkui —
Pievos, tiltai akmens
Ir karklynai, palinkę
Prie šventosios vandens.

Ir sodybos prie kelio,
Ir giraitė žalia,
Ir pakvipus žemelė
Duonele, duonele...

Gintarinėje žemėj,
Gintarinėj šaly
Darbo dainą neramią
Ošia gluosniai žali.

Pranas Raščius

M. Matheson - narsioji darbininkų vadovė

PREGRESAS

Šiandien nespėliojant galima sakyti, kad JAV nebėra nei vienos kiek stambesnės pramonės, kurios darbininkai nebūtų organizuoti ir nepriklausytų prie kurios nors didžiosios unijos (profsąjungos).

Amerikos organizuoti darbininkai jau turi išsikovoję neblogas ekonomines sąlygas pagerinimui savo buities. Tačiau tas pagerėjimas darbininkams brangiai kainavo... Bet, ar visi tą žino? Ne!

Šiandien dirbanti fabrikuose arba kitose įmonėse mūsų jaunoji karta mažai tenuvokia apie savo tėvų praėjusius šūrupius nuotykius, kruvinas kovas, prieš savo išnaudotojus. Asmeniniuose pokalbiuose su jaunosios kartos įmonių darbininkais tenka net stebėtis, kad daugelis iš jų taip mažai žino apie netolimos praeities darbininkų žiaurias ir kruvinas kovas organizuojant unijas. Kiek buvo galvų sudaužyta! Kiek gyvybių žuvo, kiek kalėjimuose supuvo, vis už geresnę darbo žmonių buitį, už šviesesnę ateitį! Kai kurie jaunuoliai ginčijasi, kad pastaruosiu laiku stambiųjų kapitalistų širdys taip suminkštėjo, jog jie patys savo laisvu noru gerina darbininkų buitį. Taip galvoja daugelis ir ne per seniai atvykusių naujakurių (dipukų), nes jie jau rado neblogas darbininkų iškovotas darbo sąlygas kai kuriose pramonės įmonėse. Tiesa, jau atsiranda iš naujakurių tokių, kurie labai nepatenkinti darbo sąlygomis ir sako: Bosas stovi ir stovi užpakaly nugaros ir stebi kiekvieną rankų judėjimą, dilgindamas darbininko nervus. Ir skubėjimas nesvietiškas, kokio niekur nematēm Europoje. Tačiau tie naujakūriai neįsivaizduoja, kokiose sąlygose jie dirbtų, jeigu darbininkai būtų neorganizuoti...

Krizė anglies pramonėje

Dėl ryškesnio pavaizdavimo apie mūsų darbininkų-kų kruvinašias grumtynes prieš savo išnaudotojus, beorganizuojant unijas, mes pažvelgkime į mums atmenamą netolimą praeitį, kas tuomet dėjosį Pennsylvani-

joj kietosios anglies srityje, Wilkesbarriuose, Pittstone ir kituose miesteliuose.

Anglies kasimo pramonė ir ekonomika jau pradėjo sparčiai smukti žemyn nuo 1930 m., o pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, kietosios anglies pramonė visiškai subliuško. Kasyklos ir anglies laužtuvai užsidarinėdavo, rodosi, be numatomų priežasčių, palikdami daug anglies žemės gelmėse. Visoj srity prasidėjo bausis nedarbo skurdas. Jaunesnieji vyrai, palikdami savo šeimas, išvažinėdavo į miestus darbo ieškoti, kur tūkstančiai bedarbių trypė gatvių takus, irgi ieškodami darbo. O likusieji namuose susirinkdavo ir pypkes įsikandę kortuodavo.

Nedarbo šmėkla prislėgė ne tiktai angliakasių, bet ir biznierių. Kitokios pramonės fabrikėlių retai kur buvo, išskiriant šen ir ten moterų aprangos siuivyklas, kuriose moterys dirbdavo už 16 dolerių savaitėje, ir tai dar džiaugėsi gavę darbą, kad nusipirkty kiek didesnį duonos kąsnį.

Išnaudojimas darbo jėgos nežmoniškas! Fabrikantai, matydami didelį darbininkų perteklių, bėgo nuo unijos iš New Yorko ir iš kitur į Antracito rajoną. Jie perkraustė savo siuvamasias mašinas su tikslu daugiau aukso išsunkti iš pigios darbininkų jėgos.

Tuo metu daugelis angliakasių žmonių ir dukrų nė nežinodavo, kiek miestuose buvo užmokama siuvėjoms unijinėse siuivyklose už tokį pat darbą.

Drąsioji kovotoja

ILGWU (International Ladies Garment Workers Union) organizatoriai irgi nesnaudė. Unija iš Niujorko siūsdavo į anglies kasimo apygardą išlavintus organizatorius ir rinkinius drūtus vyrus. Bet kiekvieną kartą organizatoriai grįždavo su suskaldytais pakaušiais! Kartais iš požemio bosų samdyti kriminalistai neprileisdavo nė artyn organizatorių prie siuivyklų.

Tokiam gengsterių siautimui nugalėti atėjo unijai į pagalbą mažytė moteriškė, dviejų mažų dukrelių motina, **Minnie Mathe-**

son, moteriškų drabužių siuvėjų unijos direktorė Wilkes-Barriose. Ką vyrai negalėdavo įveikti, tai tą nuveikė drąsuolė, karžygė M. Matheson. Jinai nesibaugindama žmogžudžių grasinimų, pradėjo energingai žutbūtinę kovą prieš darbo žmonių išnaudotojus ir požeminius piktadarius.

1945 metais M. Mathesonienė, pasirinkusi sau strategišką drabužių siuvimo įmonę, nuvyko iš Wilkes-Barrių į kaimyninį miestelį Pittstoną. Vėlokai vakare jai pavyko susitikti su įmonės siuvėjomis, mašinų vairuotojomis. Organizatorė prašeko:

“Aš irgi turiu vaikus ir žinau, kad jūsų šeimos nebegali žmoniškai gyventi už 16 dol. savaitėje. Prisirašykite prie unijos ir jūs turėsite 400,000 draugų, kurie jums pagelbės pagerinti jūsų apgailėtiną gyvenimo būklę.”

“Lengva jums pasakyti apie gerinimą mūsų būklės,” atsakė merginos darbininkės. “Bet tu čionai negyveni ir nežinai mūsų padėties... Kiek namų susprogdinta! Kiek automobilių sudaužyta, kiek plytų per langus įmesta, kiek žmonių peiliais subadyta, o vis dėl organizavimo unijos. Mes norim prisirašyti, bet bijomės”.

“Bijotis nereikia,” sako Mrs. Matheson, “jie negali mus visus užmušti.”

Ir daugelis drąsulių prisirašė prie unijos. Pradžia gera. Skaičius augo sparčiai...

Ir vieną šiltą vasaros dieną 1946 m. trisdešimts drąsių moterų, kaip žiedu, apsupo paskilbusio raketieriaus Rusš Bufalino siuvyklą, ir aštri kova prasidėjo. Netrukus susirinkusi minia žmonių stebėjo jiems dar nematytą nuotykį. Tarpe minios įsimaišė ir didokas būrys piktadarių, išlindusių iš po grindžio. Gengsteriai greit persitikrino, kad jų kova bus nelengva prieš tokį pulką moterų. Staiga jie sumišo, negalėdami suplanuoti, kaip reikės kovoti prieš andarokuotą armiją!

Pagaliau chuliganai pradėjo šūkauti biauriausiais žodžiais, išniekindami organizatorę M. Matheson, kad jinai neverta “už nosies vedžioti” jų miesto doras moteris. Tačiau Minnie netrukus prirodė, kad ji pavyzdinga moteriškė. Per telefoną ji paprašė savo sekretorę Wilkes-Barriose, kad aprėdytų josios dvi dukreles — 5 ir 4 metų am-

žiaus — ir kuo greičiausia atvežtų į Pittstoną. Į trumpą laiką dvi mažytės mergaitės, baltai apsirengusios, jau trypė kojutėmis aplink savo motiną. Mathesonienė paprašė moterų pasitraukti nuo pikieto linijos, o pati su savo mažomis dukrelėmis iškėlė aukštai pikietų lazdeles su įvairiais parašais ir vaikščiojo sparčiais žingsniais prie siuvyklos įėjimo durų. O pasamdyti žmogžudžiai, stebėdami, siuto iš pykčio, bet nediršo užpulti moterį su jos dviem vaikais.

Jeigu ne Mathesonienės greitas ir stropus sumanymas, būtų įvykęs baisus kraujo praliejimas. Po 7-nių mėnesių atkaklios kovos siuvykla užsidarė.

Kova eina pirmyn

Tuomet organizatorė prie kitų siuvyklų griebėsi organizuoti ir visur sutiko šiltą pritarimą. Vesdama darbininkes pikietuoti, budėdavo. Tėmijo kiekvieną judesį ginkluotų žmogžudžių, kurie sekiodavo veiklesnes moteris, apstumdydavo, iškoliodavo, arba apipildavo sulfurine rūkštimi, nes gengsteriai vartodavo prieš moteris svarbiausius ginklus — peilius ir plikinančias rūgštis. Organizatorė Matheson greit suprato, kad ten vyksta ne paprastas unijos organizavimas, bet tikras karas tarp darbininkių ir moteriškų drabužių siuvimo įmonių savininkų su jų pasamdytais kriminalistais.

1949 metais Njujorke pradėjo bankrutuoti unijinės siuvyklos viena po kitos. Jos negalėjo atlaikyti kompeticijos nuo nepriklausomų prie unijos siuvyklų, kurios pardavinėdavo rinkoje savo produktus daug pigiau. Tuo raketierių užduotu smūgiu ILGWU vadovybė rimtai susirūpino. Ką daryti?... Buvo sušauktas masinis mitingas su kitų unijų pasiūlyta pagalba. “Seafarers” unija išrinko savo stipriausius vyrus ir skaitlingą būrį pasiuntė pikietuoti nepriklausomas prie unijos siuvyklas. Bet iš pirmos dienos pikietininkai atsidūrė ligoninėse su suskaldytais galvomis ir peiliais apraižyti Alberto Anastazijos piktadarių. Tačiau tie gengsteriai tuo nepasitenkino. Jie nuvykę į Seafarers unijos raštinę sudaužė visus baldus ir žiauriai apkūlė visus unijos pareigūnus, kurie ten buvo.

Į šią kruvinąją kovą įsijungė ir Mrs. Ma-

theson brolis Lurey. Jisai metē neblogai apmokamo preserio (lygintojo) darbą ir priėmė unijos organizatoriaus pareigas.

Nors Lurey sesuo Minnie subarė brolių, išpėdama jį nekišti savo nosies į žmogžudžių nasrus, bet jis nepaklausė ir pasiaukojęs rimtam žygiui žuvo telefono būdelėje. Du gengsteriai užpuolę taip žiauriai peiliais subadė, kad tas jaunas vyras, trejeto vaikų tėvas, mirė nuo žaizdų už darbo žmonių šviesinę ateitį.

Prieš didžiausius pavojus

Po Lurey Matheson nužudymo daugelis piktadarių iš Niujorko pabėgo į Pensilvanijos miestus. Daugiausia į Wilkes-Barrius, Scrantoną ir kitur, kur pogrindžio vadai įsakė jiems vykti. Mrs. Matheson nė kiek nepabūgo žmogžudžių, po josios brolio tragiškos mirties. Jinai dar su didesniu ryžtu įgudo tęsti kovą iki pergalės. Ji didžiavosi pasirašytomis sutartimis unijos su apie 70 siuvelyklų savininkais, o su likusiais organizavimo grumtynės dar tęsėsi... Kai kurie siuvelyklų savininkai, privaryti prie liepto galo, neturėjo kitokios išeities kai tik pasiduoti unijai, pasirašydami sutartį.

Bet netrukus jie savo planus pakeitė. Du stambiausi siuvelyklų savininkai — Russ Bufalino ir Angelo Sciandra — savo mitinge Pittstono raštinėje išprovokavo suorganizuoti savo uniją "Northeastern Pennsylvania Needle Workers Association."

Nors teismas šią uniją buvo likvidavęs todėl, kad jinai buvo kriminalistų suorganizuota ir vadovaujama sulaužymui kitų darbininkų unijų, bet dabar raketieriai vėl atgaivino "Adatų" uniją, biskį pakeitę josios vardą. Veikliausi organizatoriai "Adatų" unijos Nick Belfonte ir Angelo Ciandra pasiryžo likviduoti jau įsigalėjusią ILGWU ir pašalinti iš anglies srities energingą drąsuolę unijos organizatorę Matheson, kuri buvo raketieriams peilis po kaklu. Jie pradėjo landžioti po tas siuvelyklas, kurios jau turėjo pasirašytas sutartis su ILGWU ir savininkus visaip baugindami prievarta reikalavo sulaužyti tas sutartis ir daryti naujas sutartis su "Adatų" unija.

Bet Matheson sukaupusi visas jėgas sto-

jo žutbūtinėn kovon. Skaitlingi drąsių moterų būriai vėl apsupo gengsterių palaikomas siuvelyklas. Piktadariai kaip padūkę šūkaudami koliodavo moteris, bauriodami: jūs ku... eikite namo ir atsiveskite savo vyrus. Diena po dienos pagrindinių piktadarių gauja augo skaitlingesnė. Pavojus pikietininkėms grėsė vis didesnis. Draugiška Teamsterių (sunkvežimių vairuotojų) unija iš Niujorko atsiuntė savo tvirtus vyrus sustiprinimui moterų jėgų. Bet gengsteriai taip žiauriai sumušė Teamsterių unijos pikietus, kad juos reikėjo vešti į ligoninę. Tuomet Niujorko aukštoji ILGWU vadovybė patarė organizatorei Matheson liautis kovot su pogrindiniais žmogžudžiais gyvybės saugumo sumetimais. Tačiau Minė tik ranka numojo. Jinai suagitavo dar skaitlingesnę grupę drąsuolių jaunų moterų ir pastatė jas strateginėse vietose pikietuoti aršiausių unijos priešų įmones, kurie jau buvo pasirašę sutartį su streiklaužiška "Adatų" unija. Raketieriai irgi nesnaudė. Jie sutelkė savo skaitlingas jėgas, surinkę iš visų kampų visokių nusikaltėlių, kurių daugumas buvo ginkluoti medžiojamais šautuvais ir kitkuo. Ta prasižengėlių gauja grąsino ir baugino moteris kiek išmanydami. Pagaliau pradėjo stumdyti moteris nuo pikieto linijos, nešvankiais žodžiais vaišindami. Kai kurios merginos pabūgę pradėjo trauktis. Bet organizatorė Matheson sušuko: "Nesitraukit! Stovėkit savo vietoje!" O skersai gatvės stovėdamas raketierių vadas Bufalino riau-modamas pagrasino Minei Matheson: "Ar tu nori, kad ir su tavim taip atsitiktų, kaip atsitiko su tavo broliu Lurey?"

Minė tai išgirdusi, drąsiais žingsniais nuėjo skersai gatvę ir drąsiai pažiūrėjusi Bufalinui į akis, prašneko:

"Aš stipresnė už vyrus ir grąsinimais nesibauginu!"

Visi piktadariai tą išgirdę nustebo, o pašaliniai žiūrovai rankomis suplojo.

Pikietininkų ūpas staigiai pakilo ir didžioji pergalė buvo laimėta.

Streiklaužinė "Adatų" unija buvo išguita iš anglies rajono su skaitlinga gauja piktadarių, o siuvelyklose įvestos unijinės darbo sąlygos ir už darbą pakeltas užmokestis.

Antanas Miškinis

TRYS EILĖRAŠČIAI

1. SAULE,

Saule, nešk ant pavasario vėjo
Ir mane, kol širdis ištvers.
Pajutau — visos gyslos gyvėja
Žemės, tavo dukters.

Žemės, motinos mano — ji skrieja,
Nepalaukia manęs nė dienos.
Visados prie jos būti norėjau,
Prie jos, amžiais jaunos.

Tavo žvilgsniai į žemę susminga,
Net pasvyra aukšti kalnai...
Aš prie jos prisirišęs skausmingai,
Nes — esu laikinai.

Ir todėl tuo labiau sužavėtas
Jos jaunėjimu nuolatiniu.
Man pakanka ir duonos, ir vietos
Tarp kalnų ir žmonių.

Plinta švinta pasaulio jaunystė!
Niekados žemė neišsisems.
Saule, tu juk esi komunistė —
Švieti lygiai visiems.

2. ŽEME,

Žeme, džiauakis, gražuole, iš ryto.
Lengva, gera, šviesu,
Pilnas oras garsų.
Ir gandrai, ir lėktuvai praskrido.
Žeme, šviesi nuo marių lig marių,
Lig naujų plėšinių.
Geravalių žmonių
Kolektyvai mašinomis aria.

Gulė vargas, kaip knygoje eilės.
Kiek bus plotų laisvų —
Saule, su sėtuvu
Mes pridengsim tave iš meilės.

Užsibrėžėme daug — mums mažai bus;
Užsimojom toliau.
Kol išvien pagaliau
Ir darbai, ir svajonės, ir žaibas

Susilies lyg į didį skridimą!
Per erdves nusities,
Nusities ir apšvies
Visą būsimąjį apskritimą.

3. BROLAU,

Tu viską gali pasiimt iš manęs:
Pavasario burtus, spalvas auksines,
Vaivorykščių juostas, bandas ežerų,
Nušvitusias nuo vakarinių žarų...

Akiračius, tolius prie marių, kalnų,
Už dunksančių miestuos aukštų

kaminų;

Taip, viską dabar ašen perleidžiu Tau-
Ką sieloj nešuos ir iš tolo matau.

Tikėjimą man tepalik žmogumi, —
Tai į komunizmą kartu žengdami,
Mes būsime gražūs — teisingi, tvirti,
Žmonijos epochinių žygių verti.

Justinas Marcinkevičius

PIRČIUPIO BALADĖ

Skulptoriui G. Jokuboniui

Kai žvaigždėm rugsėjo naktys lyja,
Kai šešėliai sugula ant plento,
Akmeninė Motina atgyja,
Nulipa nuo savo postamento.

Paima ji pelenų žiupsnelį,
Prie krūtinės jį tvirtai prispaudžia:
— Čiučia-liulia, mik, užmik, vaikeli,
Tai griautinis, ne patrankos griaudžia.

Vaikšto Motina po Osvecimą,
Buchenvaldo pelenus bučiuoja,
Vaikšto Motina po Hirošimą
Ir lopšinę pelenams dainuoja:

— A-a-a, sušaudyti, pakilkit!
— A-a-a, sudeginti, prabilkit!
— A-a-a, nubuskit, pakarti!
— A-a-a, saulėtekis arti...

Buchenvalde varpas vėl prabyla,
Pirčiupyje vėl sugirgžda svirtys.
Ir visi, visi, visi pakyla,
Ir visi, visi, visi prieš mirtį.

Ir visi, visi, visi už laimę,
Ir visi, visi, visi už taiką.

.....
Motina vėl stovi savo kaime,
Pelenus sugniaužtojų saujoj laiko.